...کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلن کيږي.

جغرافیــه

یوولسم ټولګی

Ketabton.com

جغرافیه - یوولسم ټولګی

۱۳۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف عمومي ریاست

جغرافیه

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

- پوهنمل دکتور اندوس رحمت څواکمن
- رحمن عنایت د تعلیمی نصاب د پراختیا او درسی کتابونو د تالیف دلوی ریاست علمي غړی

علمي او مسلکي ایډیټ:

- پوهاند غلام جیلاني عارض
- عزت الله سالمی وردگ

د ژبې ایډیټ:

اقا محمدگرندی د پښتو څانگې علمي او مسلکي غړی.

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

-عبدالسلام تائب د اسلامیاتو د ډیپارتمنت علمي غړی.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

- دکتور اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او دیزان

حمیدالله غفاري او حمید کریمی سنجد دره‌یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي	پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر	وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده‌کړې په بهير کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځيدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده‌کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تآليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، منه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک	گڼه
د افغانستان برخه	۱
لومړی څپرکی	
کرنه او مالداري	
د څپرکي عمومي هدفونه	۲
لومړی لوست	
۱،۱ کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت	۴-۳
دویم لوست	
۲،۱ دکرنې لارې چارې	۶-۵
الف. پخوانی طریقه	
ب. دکرنې پر مختللې او عصري طریقه	
دریم لوست	
۳،۱ مهم کرنیز تولیدات	۱۰-۷
څلورم لوست	
دکرنې جغرافیایي ویش	۱۱-۱۲
پنځم لوست	
۴،۱ مالداري اودهغې اقتصادی ارزښت	۱۶-۱۳
شپږم لوست	
۵،۱ د مالدارۍ لارې چارې	۱۸-۱۷
الف. لرغونې او دودیزه طریقه(لارې، چارې)	
ب. عصري او پرمختللې طریقه	
اووم لوست	
۶،۱ وحشي ژوي	۲۰-۱۹
اتم لوست	
دویم څپرکی ۷،۱ دکرنې او مالدارۍ د حالت کتنه	۲۴-۲۱
انرژي او کانونه	۲۵
د څپرکي عمومي هدفونه	۲۶
نهم لوست	
۱،۲ انرژي او د هغې اهمیت	۲۸-۲۷
لسم لوست	
۲،۲ د انرژۍ د نوي کیدواونه نوي کیدو ورسرچینې	۳۰-۲۹
یوولسم لوست	
۳،۲ بریښنا	۳۲-۳۱
دولسم لوست	
الف. د اوبو بریښنا	۳۸-۳۳
دیارلسم لوست	
ب. حرارتي بریښنا	۴۲-۳۹
څوارلسم لوست	
۴،۲ د ډبروسکاره او زموږ په هیواد کې د هغو کانونه	۴۶-۴۳
پنځلسم لوست	
۵،۲ نفت او گاز	۵۰-۴۷
الف. نفت	
ب. گاز	
شپاړسم لوست	
الف. د هیواد نفت لرونکې حوزې	۵۲-۵۱
اوولسم لوست	
۶،۲ فلزات	۵۶-۵۳
اتلسم لوست	
د فلزاتو دکانونو اقتصادي اهمیت	۵۸-۵۷
نولسم لوست	
۷،۲ دوداني د ډبرو کانونه	۶۰-۵۹
شلم لوست ۸،۲ گرانبیه ډبرې	۶۴-۶۱
یوویشتم لوست	
۸،۲ دکانونو او انرژۍ د حالت څېړنه	۶۸-۶۵
دریم څپرکی	
صنایع او سوداگري	۶۹
د څپرکي عمومي موخې	۷۰
دوه ویشتم لوست	
په افغانستان کې صنایع او د هغو اهمیت	۷۲-۷۱
درویشتم لوست	
الف. لاسي صنایع	۷۶-۷۳
ب. ماشیني صنایع	
ج. د ماشیني تولیداتو احصاییه	
څلرویشتم لوست	
۲،۳ توریزم او د هغه اقتصادي اهمیت	۷۸-۷۷
پنځه ویشتم لوست	
الف. د هیواد گرځندویي سیمې	۸۲-۷۹
ب. دگرځندوی احصاییه	
شپږویشتم لوست	
۳،۳ سوداگري او اهمیت یې	۸۴-۸۳
اوویشتم لوست	

سرلیک	ګڼه
الف. کورنۍ سوداګري	۸۵-۸۸
ب. بهرنۍ سوداګري	
اته ویشتم لوست	
ج. د هیواد د وارداتو او صادراتو انډول(میزان)	۸۹-۹۲
نهه ویشتم لوست	
۴،۳ بانک	۹۳-۹۶
دیرشم لوست	
بانک د چارو د پرمختګ څرنګوالی	۹۷-۱۰۰
یو دیرشم لوست	
۳،۵ د صنایعو او سوداګرۍ د حالت ځیرل	۱۰۱-۱۰۴
د نړۍ برخه	
څلورم څپرکی	۱۰۵
او به او کرنه	
د څپرکي عمومي موخې	۱۰۶
دوه دیرشم لوست	
۱،۴ په نړۍ کې او به او په هغو پانګه اچونه	۱۰۷-۱۰۸
درې دیرشم لوست	
الف. د اوبو لګولو لویې پروژې	۱۰۹-۱۱۲
ب. د اوبو چاڼول(تصفیه)	
څلوردیرشم لوست	
۲،۴ کرنه او د هغې نوې لارې، چارې	۱۱۳-۱۱۶
پنځه دیرشم لوست	
د نړۍ په پر مختللو هیوادو کې د کرنیزو تولیداتو د بیلابیلو ډولونو کچه	۱۱۷-۱۲۰
پنځم څپرکی	
انرژي	۱۲۱
د څپرکي عمومي موخې	۱۲۲
شپږ دیرشم لوست	
۱،۵ انرژي او په نړۍ کې د هغې اهمیت	۱۲۳-۱۲۴
اوه دیرشم لوست	
۲،۵ د انرژۍ ډولونه	۱۲۵-۱۳۰
اته دیرشم لوست	
په نړۍ کې نفت	۱۳۱-۱۳۴
نهه دیرشم لوست	
ج. طبیعي ګاز	۱۳۵-۱۳۸
څلوېښتم لوست	
د. په نړۍ کې د ډبرو سکاره	۱۳۹-۱۴۲
یو څلوېښتم لوست	
۳،۵ د انرژي د منابعو جغرافیایي ویش	۱۴۳-۱۴۶
شپږم څپرکی	
کانونه او صنایع	۱۴۷
د څپرکي عمومي موخې:	۱۴۸
دوه څلوېښتم لوست	
۱،۶ په نړۍ کې کانونه او د هغو اهمیت	۱۴۹-۱۵۲
درې څلوېښتم لوست	
۲،۶ دکانونو دایستلو لارې-چارې	۱۵۳-۱۵۴
څلورڅلوېښتم لوست	
په نړۍ کې صنایع، د هغو ارزښت او ډولونه	۱۵۵-۱۵۸
پنځه څلوېښتم لوست	
۳.۶ د صنایعو په پرمختګ کې اغیزمن لاملونه (عوامل)	۱۵۹-۱۶۲
اووم څپرکی	
سوداګري او ګرځندویي	۱۶۳
د څپرکي عمومي موخې	۱۶۴
شپږڅلوېښتم لوست	
۱،۷ نړیواله سوداګري او د هغې اهمیت	۱۶۵-۱۶۶
اوه څلوېښتم لوست	
۲،۷ نړیواله سوداګري	
الف.د سوداګریزو راکړو ورکړو حجم	۱۶۷-۱۷۰
اته څلوېښتم لوست	
ب. دسوداګریزې سیمې او د هغو مفهوم	۱۷۱-۱۷۲
نهه څلوېښتم لوست	
د. د نړیوالې سوداګرۍ سازمان	۱۷۳-۱۷۴
پنځوسم لوست	
ګرځندویي(توریزم) او نړیوال اهمیت یې	۱۷۵-۱۷۶
یوپنځوسم لوست	
الف. د نړۍ مهمې ګرځندوی(توریستي) سیمې او هیوادونه	۱۷۷-۱۸۰
دوه پنځوسم لوست	
ب. د توریزم د راښکون(جذب) سرچینې	۱۸۱-۱۸۲
درې پنځوسم لوست	
۴،۷ نړیوال حمل او نقل او د هغه اهمیت	۱۸۳-۱۸۶
څلورپنځوسم لوست	
الف. د حمل او نقل ډولونه	
ب.سیالي(رقابتونه)	۱۸۷-۱۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې څپرکي کې به يې لولو:

کرنه او مالداري

- کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت
- د کرنې لارې چارې

_ پخوانۍ طریقې
_ د کرنې پرمختللې او عصري طریقه
_ مهم کرنیز تولیدات
_ د کرنې جغرافیایي وېش

- د مالدارۍ او د هغې اقتصادي ارزښت
- د مالدارۍ لارې چارې

_ لرغونې او دودیزې طریقې (لارې ـ چارې)
_ عصري او پرمختللې طریقې

- وحشي ژوی
- د کرنې او مالدارۍ د حالت کتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي عمومي موخې:

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو پوهنيزو موخوته ورسيږي:

- د کرنې په اقتصادي ارزښت به وپوهيږي.
- د کرنې بيلابيلې لارې ـ چارې به وپيژني.
- د کرنې د نوو لارو – چارو په اغيزمنتوب به پوه شي.
- د هيواد د کرنيزو توليداتو له اندازې څخه به خبر شي.
- د هيواد د کرنې په جغرافيايي ويش به وپوهيږي.
- د مالدارۍ پر اقتصادي اهميت به وپوهيږي.
- د هيواد له کورنيو ښارويو او د هغوی له ويش څخه خبر او نورو ته به معلومات ورکړی شي.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو مهارتي هدفونوته ورسيږي:

- د هېواد د کرنې اقتصادي اهميت به بيان کړی شي.
- د کرنې بيلابيلې لارې ـ چارې به تشريح کړی شي.
- د کرنې د نويو لارو ـ چارو د اغيزمنتوب دلايل به وويلای شي.
- د مالدارۍ اقتصادي اهميت به بيان کړی شي.
- د هيواد د کورنيو ښارويو ډولونه به بيان کړی شي.
- د نقشې پرمخ د کرنيزو بيلابيلو ونو-بوټو (نباتاتو) د کرنې ساحې به وښيي.
- د نقشې پرمخ د هيواد د کورنيو ښارويو د ساتنې ساحې به تثبيت کړی شي.
- د هيواد د مالدارۍ ستونزې به نورو ته وويلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

۱، ۱ کرنه او د هغې اقتصادي ارزښت

۱- شکل

په افغانستان کې د ځمکې د کولبې (یوې) او کرنې عنعنوي لارې چارې

دکرنې د حیاتي او اقتصادي ارزښت په هکله څومره پوهېږئ؟

کرنه: زموږ د هیواد د ملي اقتصاد یوه مهمه او بنسټي برخه ده او د هغې ځنې حاصلات لکه میوې، زعفران او نور د صادراتو او عایداتو لویه سرچینه جوړوي.

له تاریخي پلوه دکرنې خوراکي توکي له ډیر پخوا څخه د انسانانو د استفادې وړ گرځیدلي دي.
کرنه او مالداري زموږ د زیاتره خلکو کار او دنده ده. کرنیز حاصلات نه یوازې دا چې د وگړو د لومړنیو اړتیاوو په پوره کولو کې ارزښت لري، بلکې د سپکو صنایعو او خوراکي توکو په پرمختیا او د ملي اقتصاد په پیاوړتیا کې ورڅخه استفاده کیږي. د ځینو کرنیزو حاصلاتو له خرڅلاو څخه د یوشمیر اړتیاوو د پوره کولو په خاطر د پیسو عواید ترلاسه کیږي.
کرنه د حبوباتو، سبزیجاتو او لومړنیو نباتي موادو د تخمونو دکرلو او شیندلو لپاره دځمکې له تیارولو څخه عبارت دی چې له اقلیم، مساعدو اوبو او خاورې سره په توافق د دودیزې او یا معاصرې تکنالوژۍ د وسایلو پواسطه په آبي او للمي ډول سرته رسیږي او دکال په بیلا بیلو فصلونو کې له ځمکې څخه مطلوب حاصلات اخلي. زموږ په کرنیز هیواد افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلابیلي غلې دانې، ډول ډول میوې، صنعتي او غوړلرونکي بوټي، بیلابیل سابه، واښه (شوتله او ریشقه)، یو شمیر طبي بوټي لکه زعفران او نور کرل کیږي.

هغه لاملونه چې د کرنیزو تولیداتو په څرنګوالي باندې اغیزه لري، فزیکي، ټولنیز، اقتصادي او سیاسي لاملونه دي. د خاورې څرنګوالی، د ځمکې جوړښت او بڼه، اقلیم او د اوبو سرچینې فزیکي لاملونه بلل کیږي چې د کرنیزو حاصلاتو په څرنګوالي او څومره والي سیده اغیزه لري.

د ژمې د واورې اوریښت او پسرلني بارانونه د لوړو سیمو او د غرونو د لمنو د خاورو لرونکو طبقو په لنډه بل کې ګټور او د ونوـ بوټو په وده او د هغو د ریښو په پیاوړتیا په تیره د للمي غنمو په تولید کې اغیزه لري.

د افغانستان د کرنې یوه برخه دودیزه او یوه برخه یې پرمختللې بڼه لري. په عمومي توګه د افغانستان د ټولې کرنیزې ځمکې ۷.۹ میلیون هکتاره ځمکه تر کرنې لاندې ده، چې له هغې جملې څخه ۵.۳ میلیونه هکتاره یې د خړوبولو وړتیا لري، خو د اوبو د کمښت له کبله هر کال د هغو یوازې ۲.۶ میلیون هکتاره خړوبیږي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د کرنیزو بوټو او د هغو د حیاتي ګټو په هکله او دویمه ډله دې زموږ په هیواد کې د کرنې د اقتصادي ارزښت په هکله بحث وکړي او د هرې ډلې استازی به د خپل کار پایله په ټولګي کې و وایي.

پوښتنې

۱ـ کرنه څه ډول فعالیت دی تعریف یې کړئ.

۲ـ کرنه څه اقتصادي اهمیت لري؟ توضیح یې کړئ.

۳ـ غنم څو ډوله کرل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له کتابتون یا کومې بلې علمي سرچینې څخه په استفادې د خپل هیواد د کرنې د اقتصادي ارزښت په اړه یوه پاڼه معلومات راټول او خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو یم لوست

۲،۱ د کرنې لارې چارې

۲- شکل

په افغانستان کې د ځمکو اوبه کولو لارې- چارې چې زیاتره په نافنی او نا منظمه توګه ترسره کېږي

په افغانستان کې د کرنې لارې چارې په څه ډول دي؟

زموږ په هیواد کې له ډېر پخوا راهیسې کرنه په دودیز ډول، په څارویو باندې یوې کول او درانه کارونه د بزګر په مټ پر مخ وړل کیږي، خو د هغې لږ حاصل زموږ د هیواد د ورځ په ورځ زیاتیدونکي نفوس لګښت نه پوره کوي، نو ځکه هر کال یوه زیاته اندازه غله له بهر څخه واردیږي. د افغانستان کرنه په عمومي توګه په پخوانیو او نوو طریقو او لارو چارو ترسره کیږي چې په لنډ ډول یې توضیح کوو:

الف ـ پخوانۍ طریقه:

د افغانستان دغه ډول کرنه زیاتره دودیزه کرنه ده چې موخه یې یوازې د بزګرانو د اړتیا پوره کول دي.

څرنګه چې په دودیزه کرنه کې د بزګر د کورنۍ د لومړنیو خوراکي توکو چمتو کول د لومړنیو اړتیاوو څخه ګڼل کیږي، نو ددې موخې لپاره په سلوکې له ۶۰ څخه تر ۸۰ پورې ځمکې او کار د غلې ـ دانې د حاصل لپاره ځانګړې شوې دي په دودیزه کرنه کې ځمکه دکار ځواک، کرنیز وسایل او تخم په لومړنۍ بڼه وي چې ټول د بزګرانو لخوا چمتو کیږي. بزګران خپل ډېره لږه اندازه تولید شوی حاصل بازار ته وړاندې کوي چې د هغو په پیسو خپلې اړتیاوې پوره کوي. عنعنوي بزګران په عمومي توګه د خپلو تولیداتو په سلوکې تر ۵۰ پورې په بازار کې پلوري.

د دولتي احصائیو له مخې د غذایي توکو په توګه د هر افغان وګړي د غنمو لګښت په یوه کال کې ۱۶۲ کیلو ګرامو ته رسیږي. له دې امله زموږ د هیواد د غلې حاصلات د خلکو اړتیا نه پوره کوي، نو ځکه په ځینو ولایتونو کې کچالو د غلې ځای نیسي چې د تولید اندازه یې له ۵۰۰ ټنو څخه تر ۲۵۰۰۰ ټنو پورې زیاته شوې ده، همدارنګه یوه زیاته اندازه غله له بهر څخه واردیږي.

ب ـ د کرنې پرمختللې او عصري طریقه:

په پرمختللې او عصري کرنه باندې د وروسته پاتې عنعنوي کرنې د بدلولو لپاره د شرایطو او اسانتیاوو

عنعنوي (دودیزه) کرنه	عصري (پرمختللې) کرنه
یوازې د کورنۍ د اړتیا وړ لګښتونو بشپړوونکی	په مارکیټ کې د حاصلاتو د خرڅلاو له لارې د ګټې لوړ حد ته رسېدل
له تولیدي دودیزو وسایلو کار اخیستل	د تولید له نوې تکنالوژۍ څخه په پراخه توګه کار اخیستل
له مارکیټو تولیدي عواملو او د تولید له حاصل سره ډیرې کمزورې اړیکې	له مارکیټ، تولید او تولیدي حاصلاتو سره ژورې او پوره اړیکې
له تکنالوژۍ څخه په کار اخیستو کې ځان ساتنه	زړورتیا او تاوان منل
د غلو - دانو هغه ډېر لږ حاصل چې د وګړو اړتیا نه پوره کوي.	پوره اندازه تولیدات او د اړتیا بسیا کیدل
په تراکتور سره تر ۲۰ سانتي مترو پورې د ځمکې کولبه کول چې د بوټو ریښې په کې پوره وده کوي	د شودیارې تر ۱۰ سانتي مترو پورې کولبه کول چې د بوټو ریښې په کې ښه وده وکولای شي.
له خپلسرو (هرزه) بوټو سره د تخم کر چې له اصلي بوټو څخه خپلسروي (هرزه) واښه له خاورې زیات غذایي توکي اخلي	د پاک تخم کرل چې د خاورې ټول غذایي توکي اصلي نبات ته رسیږي

د برابرولو په خاطر لاندې امکانات بنسټي رول لري: مواصلاتي کرښې او د حمل او نقل وسایل، بریښنا، د اوبو لګولو سیستم، بازار موندنه، اړیکې، کرنیز اصلاح شوي تخمونه، سره، د ونو-بوټو د ناروغیو او افاتو ضد دارو، کرنیز ماشینونه، د څیړنو، ترویج او د نباتاتو د ساتنې خدمتونه او نور.

د عصري او پرمختللې کرنې نورې ځانګړتیاوې دا دي چې کرنیزه ښیګڼه رامنځ ته کوي او له لږې ځمکې څخه ډیر حاصل په لاس راوړي.

د عصري کرنې په لار-چارو کې کرنیز ماشینونه په کار کې اسانتیا راولي او د تولید اندازه لوړوي.

د بندونو جوړول او د ویالو کیندل، د زورو ځاګانو ایستل او د پراخو شاړو ځمکو ترکرنې لاندې راوستل د تولیداتو د زیاتیدو او په خپل ځان د هیواد د بسیاکیدو لامل کیدای شي.

د عصري پرمختللې او دودیزې وروسته د پاتې کرنې د ځانګړتیاو و لنډیز په جدول کې ښودل شوي دي:

د ټولګي د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دریو ګروپونو کې تنظیم شي له خبرو اترو وروسته دې لنډ ځواب ووايي:

بیا د هر ګروپ استازي دې د خپل ګروپ د کار په هکله د ټولګي په مخکې نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.

لومړۍ ډله: ستره موخه په عنعنوی کرنه کې څه ده؟

دویمه ډله: ستره موخه په عصري او پر مختللې کرنه کې څه ده؟

دریمه ډله: د عنعنوي او عصري کرنې دوه دوه مثالونه ولیکئ.

پوښتنې

پوښتنې په غور ولولئ دسم ځواب مخې ته یې(ص) او د غلط ځواب مخی ته یې (غ) ولیکئ.

۱- په عنعنوي کرنه کې تولیدات او کرنیز حاصلات ډیریږي( ) ( )

۲- په عصري او ماشینی کرنه کې تولیدات او حاصل لږ او د یاد ولو وړنه وي.

۳- اقلیمي شرایط هم د کرنې په تولیداتو اغیز لری( ) ( )

له ټولګي څخه د باندې فعالیتونه

زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ د غړو سره له مشورې څخه وروسته دلاندې پوښتنو لنډ ځواب ولیکي او په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې بیان کړي.

ماشیني کرنه به زموږ د هیواد په عنعنوي کرنه کې څه ډول ځای ونیسئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لوست

۱، ۳ مهم کرنيز توليدات

۳- شکل
په يوه کرونده کې د پنبې د محصولاتو راټولول

زموږ د هيواد طبيعي شرايط د کومو کرنيزو بوټو کرلوته برابر دي؟

افغانستان چې بيلابيلې اقليمي سيمې لري د بيلابيلو ونو ـ بوټو د کرلو وړتيا لري. څرنګه چې د افغانستان په سلوکې ۸۰ ځمکه غرونه، دښتې او ډاګونه دي، نو يوازې په سلوکې ۱۵ ځمکې د کرنې وړ دي چې اوس له هغو څخه نيمايي کرل کيږي. د افغانستان د ټولو کرنيزو ځمکو پراخوالی ۲۸ ميليونه هکتاره کيږي، له هغو څخه ۸،۷ ميليون هکتاره د کرنې وړ ده، خو هر کال يوازې ۵،۴ ميليونه هکتاره کې کرنه کيږي.

د افغانستان له ټولو زيات کرنيز توليدات غلې ـ دانې (غنم، وريجې، جوار او وربشې) دي چې په پراخه کرنيزه ساحه کې کرل کيږي او لوړ ارزښت لري. دغه غله د کرنې وړ په سلوکې ۸۳ آبي ځمکه او نوره للمي ځمکه نيسي. نورې ونې او بوټې لکه ميوې، سابه او صنعتي بوټې لکه جغندر، پنبه، د څاروبو لپاره وابنه او نور په ۴۳۰ زره هکتاره آبي کرنيزه ځمکه کې کرل کيږي.

ـ زموږ په هيواد کې د ټولو کرنيزو توليداتو پرتله هغه څه چې د وګړو غذايي اړتيا پوره کوي، غنم دي، چې زموږ د خلکو د خوراک بنسټي توکي دي.

غنم تر ډيره پورې په جغرافيايي منځنيو عرض البلدونو کې وده کوي چې له دې پلوه افغانستان د غنمو د کرلو او ودې تر ټولو غوره طبيعي شرايط لري. غنم د افغانستان له ۳۰۰۰ څخه تر ۳۳۰۰ مترو پورې په بيلابيلو لوړو سيمو کې کرل کيږي او د افغانستان په سلو کې له (۵۰ څخه تر ۶۰) ځمکې يې نيولې دي، په داسې حال کې چې د کرنې وړ ځمکو په سلوکې ۹۰ برخه يې نيولې ده.

زموږ هيواد د پسټو يا په منې کې د کرل کيدونکو غنمو او کلکو يا پسرلنيو غنمو د بيلابيلو ډولونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرلو له کبله په ټولو هیوادوکې لومړی ځای لري.
د روسي عالم (وایولوف) د څېړنې له مخې د افغانستان شمال سیمې په آسیا کې د پستو غنمو د ودې لومړنی مرکز دی چې د غنمو په سلوکې د ۵۷ ډولونو په لرلو سره په ټوله نړۍ کې لومړی ځای لري. دغه ډول غنم په مني کې په ابي ځمکو کې کرل کیږي.
په افغانستان کې د غنمو ډېره برخه په ابي ځمکو کې کیږي چې د للمي پرتله یې د حاصل اندازه ډېره زیاته ده. د افغانستان د کرنې لاندې ځمکو په سلو کې ۵۶ یې آبي او ۴۴ یې للمي دي. د غنمو له دوه پر دریمې برخې څخه زیات یې بیرته په تولیدو ونکو سیمو کې خوړل کیږي، یوازې دریمه برخه یې د هیواد دننه مارکیټونو ته د پلورلو لپاره وړل کیږي. د للمي غنمو د کرلو ډیرې پراخې ځمکې د هیواد په شمال کې دي، خو په آبي توګه غنم په جنوبي، مرکزي او جنوب لویدیځو سیمو کې کرل کیږي.
ـ له غنمو څخه وروسته وریجې د افغانستان مهمه غله او د خلکو د خوراک مهم توکی دی.
وریجې زیاتره په هغو ځایونوکې کرل کیږي چې توده هوا او ډیرې اوبه ولري. په افغانستان کې هم وریجې په هغو ټیټو سیمو کې چې توده هوا او پریمانه اوبه لري، کرل کیږي چې دوه ډولونه لري:
نرۍ وریجې او غټې وریجې.
د غټو وریجو پرتله د نریو وریجو بیه، د تولیداتو اندازه او لګښت زیات دی. نرۍ وریجې د هیواد ختیځو ولایتونو یعنې لغمان، کونړ او ننګرهار او په شمالي ولایتونو لکه بغلان، کندز او تخار کې ډیرې کرل کیږي. غټې وریجې معمولا په میدان وردګ، لوګر، بغلان او تخار ولایتونو کې کرل کیږي.
ـ جوار هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي. د جوارو تولیدات، پخوا په ډیرو ولایتونو کې مصرفیدل او د یو شمیر خلکو خوراکي توکي بلل کیدل، خو په دې وروستیو کې دهغو د کرلو ساحه کوچنۍ شوې ده او د خلکو د خوراکي توکو په توګه ورڅخه ډیر کار نه اخیستل کیږي.
جوار په پکتیا، پکتیکا، ننګرهار او لوګر کې ډیر کرل کیږي.
ـ وربشې هم په تودو او اوبه لرونکو سیمو کې کرل کیږي، خو د غنمو پرتله په سړو سیمو کې ښه وده کوي. وربشې زیاتره څارویو ته ورکول کیږي.
زموږ د هیواد په ګڼ شمیر سیمو کې یو شمیر نورې غلې ـ دانې لکه مۍ، لوبیا، نخود، مشنګ او باقلې هم کرل کیږي.
ـ سابه هم په افغانستان کې مهم خوراکي توکي دي. په افغانستان کې مهم کرل کیدونکي سابه دادي:
کچالو (پټاټې) تور بانجان، رومي بانجان، ګازرې، شلغم (ټیپر) پالک، کدو، ګلپي، تورایي، مرچک، لیرو (بینډۍ)، کاهو او نور.

- میوې هم زموږ د هیواد غوره کرنیز تولیدات دي. د افغانستان طبیعي شرایط د میوه لرونکو بیلابیلو ونو دودېږ او روزنې لپاره ډېر غوره دي. میوې د کورنیو اړتیاوو له پوره کولو سربېره بهر ته هم صادرېږي.

افغانستان د بیلابیلو پاڼریزو او ستروس میوو د لرلو له مخې نړیوال نوم لري چې هم له تازه انګورو، منو، خټکیو، هندوانو، انارو، ناکو، بهي او نورو او هم یې له وچو لکه بادامو، ممیزو، پستې، غوزانو او نورو څخه استفاده کېږي او بهرته هم لیږل کیږي.

- صنعتي بوټي هم لکه ګنې، جغندر او پنبه د هیواد په بیلابیلو سیمو کې کرل کیږي. افغانستان په نړۍ کې د پنبې د کرلو سیمه ده، هغه سیمې چې توده هوا او پوره اوبه ولري د پنبې لپاره غوره بریښي. د هغې کرل د هیواد په شمال، لویدیځ او ختیځ کې رواج لري.

جغندر هم له پخوا څخه زموږ په هیواد کې کرل کیږي، په پخوا کلونو کې یې په کندز او بغلان کې کرل زیات رواج و او د بغلان د بورې (شکرې) په فابریکه کې ور څخه استفاده کیده.

ګنې د ننګرهار، کونړ، لغمان او پکتیا ولایتونو کې په یوه محدوده ساحه کې کرل کیږي، د جلال آباد شاوخوا کې یې کرنه ډیره رواج ده چې د ګوړې په جوړولو کې ورڅخه کار اخېستل کیږي.

- زموږ د هیواد په بیلابیلو سیمو کې بیلابیل طبي بوټي هم وده کوي چې زموږ خلک له هغو څخه له ډیر پخوا راهیسې په ډیرو لومړنیو بنو کار اخلي یو شمیر دغه بوټي بهرته هم استول کیږي، هغه بوټي چې یوناني طب کې ورڅخه کار اخېستل کیږي او یاهم د معاصر درمل جوړونې په صنعت کې کارول کیږي دادي: زعفران خوږ ولې، شمکی او نور.

زموږ د هیواد یو شمیر سیمو کې غوړ لرونکي بوټي لکه زغر، شرشم، کُنځلی، لمرګلی او نور هم کرل کیږي.

د محصولاتو دول په ټن	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
غنم	۸۳٤،۲	٤۹۹،۲	٤۹٦،۱
وریجې	٤٥۰	٤۲۰	۲۳۳
وربشې	۲٤۰	۲۱٦	۷٤
جوار	۳۳۰	۲٤۰	۱۱٥
ږدن	۲۲	۲۲	۲۲
کچالو (پټاټې)	۲۳٥	۲۳٥	۲۳٥
دانې (لوبیا، نخود او نور)	٥۰	٥۰	٥۰
کنځلی	۲٤	۲٤	۲٤
پومبه دانه	٦٦	٦٦	٦٦
مالوچ	۲۲	۲۲	۲۲
سابه	٥۲۰	٥٤۰	٥٤۰
هندوانې	۹۰	۹۰	۹۰
خټکي	۲۲	۲۲	۲۲
انګور	۳۳۰	۳۳۰	۳۳۰
ګنې	۳۸	۳۸	۳۸
جغندر	۱	۱	۱
مڼې	۱۸	۱۸	۱۸
شفتالو	۱٤	۱٤	۱٤
الو	۳٥	۳٥	۳٥
ستروس	۱۲	۱۲	۱۲
زردالو	۳۸	۳۸	۳۸
نورې میوې	۱٦۸	۱٦۸	۱٦۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) جدول: د 1380ـ 1383 کلونو په ترڅ کې د افغانستان یو شمیر اصلي کرنیزو محصولاتو د تولیداتو اندازې (ارقام په ټنو)

محصولات	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳
غنم	۱/۵۹۷/۰۰۰	۲/۶۸۶/۰۰۰	۳/۴۸۰/۰۰۰	۲/۸۸۴/۰۰۰
وریجې	۲۴۲/۰۰۰	۳۸۸/۰۰۰	۲۶۰/۰۰۰	۳۲۵/۰۰۰
وربشې	۸۷/۰۰۰	۳۴۵/۰۰۰	۲۴۰/۰۰۰	۳۳۷/۰۰۰
جوار	۱۶۰/۰۰۰	۲۹۸/۰۰۰	۲۱۰/۰۰۰	۳۱۵/۰۰۰
ږدن	۲۲۰/۰۰۰	۲۰/۰۰۰	۱۷/۰۰۰	۲۲/۰۰۰
کچالو او جغندر	۲۷۴/۰۰۰	۲۶۹/۰۰۰	۴۳۴/۰۰۰	۳۳۹/۰۰۰
ګنې	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰	۳۸/۰۰۰
د شکرې جغندر	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
وچه میوه	۶۸/۷۰۰	۶۸/۹۰۰	۵۸/۴۰۰	۷۴/۹۰۰
لوبیا، نخود او نور	۵۰/۰۰۰	۵۰/۰۰۰	۴۲/۱۰۰	۵۰/۰۰۰
د بادام بیلابیل ډولونه	۹/۰۰۰	۹/۰۰۰	۷/۰۰۰	۱۵/۰۰۰
غوزان	۵/۰۰۰	۵/۰۰۰	۳/۹۰۰	۵/۰۰۰
پسته	۲/۸۰۰	۲/۸۰۰	۲/۲۰۰	۳/۰۰۰
ښو ون	۹۰۰	۱/۱۰۰	۲/۴۰۰	۹۰۰

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، لومړی دې د نوي لوست متن له ځان سره ولولي، بیا دې د هیواد د یو ډول کرنیزو تولیداتو په هکله بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې

۱ـ کوم ډول کرنیز بوټي زموږ په هیواد کې په پراخه اندازه کرل کیږي؟ د هغو په هکله توضیحات ورکړئ.

۲ـ وریجې په څو ډوله دي او د هیواد په کومو سیمو کې او په څه ډول طبیعي شرایطو کې کرل کیږي؟

۳ـ د هیواد څو ډوله میوې پیژنئ، د هغو د ارزښت په هکله معلومات ورکړئ.

۴ـ صنعتي بوټي یعنې څه او څو ډوله یې پیژنئ، نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسې د اوسیدلو له سیمې څخه کوم ډول کرنیز محصولات ترلاسه کیږي، د هغو کرلو کې کومې ستونزې تر سترګو کیږي، ستاسې د سیمې کرنه به څرنګه پرمختګ وکړي چې د بزګرانو او د هیواد اقتصاد مو پیاوړی شي. په دې هکله په یوه پاڼه کې لیکنه وکړئ او په ټولګي کې د هغې په هکله خبرې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

د کرنې جغرافيايي ويش

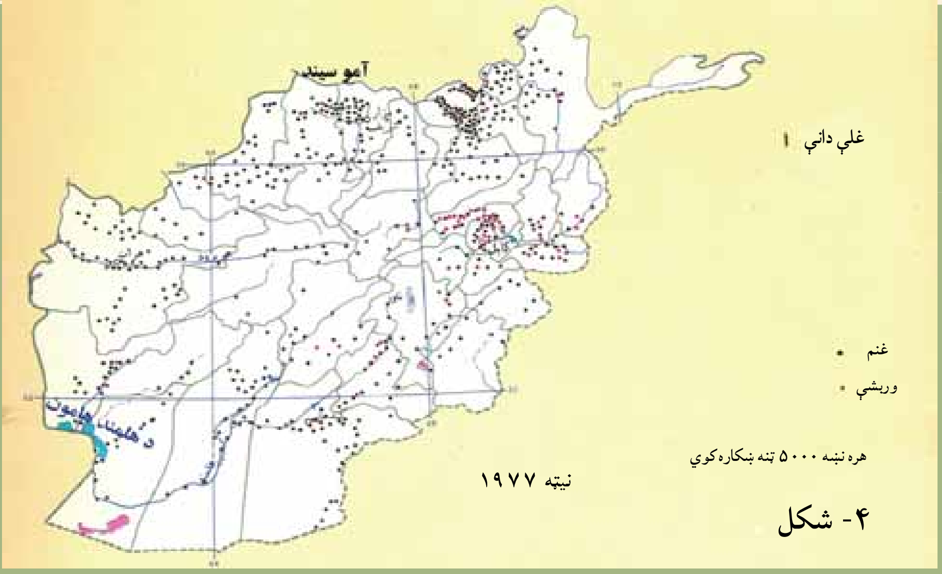

۴- شکل

نقشهٔ I غلي داني

تاسي پوهيږئ چې د يو شمير ونو- بوټو (نباتاتو) کرل په ټول هيواد کې امکان لري؟

د کرنې جغرافيايي ويش داځرګندوي چې د ونو، بوټو بيلابيل ډولونه او غلې، داني د هيواد په کومو سيموکې او ترڅه ډول اقليمي شرايطو لاندې په کوم ډول ځمکو کې کرل کيږي او توليد يې لوړوالى مومي.

لکه چې په مخکېني لوست کې و ويل شول، زموږ د هيواد غرنى وضعيت ددې لامل شوى دى چې د هيواد په ډيرو سيمو کې په تېره په غرنيو او دښتي سيمو کې کرنه ونه شي.

د هيواد په کرنيزو سيمو کې غلې داني، سابه او ميوې کرل کيږي. چې ستيپ ځمکې او دوبالو غاړې دي. د هيواد يوه برخه طبيعي ځنګلونو او څرځايونو نيولې ده. لکه څرنګه چې په (I) نقشه کې ښکاري غنم او وربشې څه ناڅه د هيواد په ټولو سيمو کې کرل کيږي.

که (II) نقشې ته وکتل شي، جوار زياتره د هيواد په ختيځ او په لږ شمير نورو سيمو کې کرل کيږي، خو وريجې زياتره په ختيځ او شمال کې کرل کيږي.

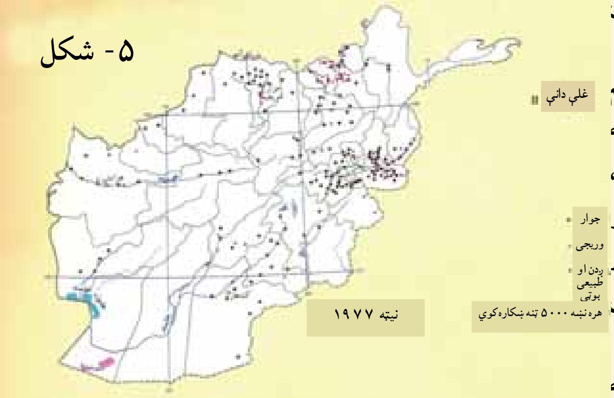

۵- شکل

څرنګه چې په پخواني لوست کې هم ولوستل شول او د صنعتي بوټو په نقشه کې هم ښکاري، پنبه د شمال، لويديځ او جنوب لويديځ په ځينو ولايتونو، ګنې په ختيځ او چغندر زياتره په کندز او بغلان کې کرل کيږي.

يو شمير نور صنعتي بوټي لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- شکل

۷- شکل

لمرګلي، کنځلي او زغر د هیواد بیلابیلو سیمو کې ځای ځای کرل کیږي.

د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې ښکاري چې پټاټې او نور سابه په ختیځو سیمو، شمال، هرات او کندهار کې ډېر کرل کیږي، میوې، په تیره بیا انګور په کندهار، پروان، هرات، کابل او کاپیسا، ستروس (لکه نارنج، لیمو، مالتې او نور) په ختیځ او خټکې او هندوانې په شمالي ولایتونو کې رواج دي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې څلور ډلې شي، لاندې کارونه دې ترسره او د هغو پایلې دې په ټولګي کې وړاندې کړي:

- لومړۍ ډله به د غلو- دانو د I نقشې له مخې او د مخکېنۍ لوست سره سم، د غنمو او وریشو د کرلو سیمې وښیې او دا به څرګنده کړي چې په نقشه کې هره ځانګړې نښه د څو زره ټنه تولیداتو ښودنه کوي.
- دویمه ډله به د وریجو او جوارو د کرلو سیمې د غلو-دانو په II دریمه ډله به د صنعتي بوټو د کرلو سیمې د صنعتي نباتاتو او څلورمه ډله به د باغونو او تاکستانونو په نقشه کې د باغونو او تاکستانونو سیمې او د سبو او میوو د تولید سیمې وښیې.

پوښتنې

۱- د کرنې جغرافیايي ویش څه مفهوم لري؟

۲- ولې غنم د هیواد په ټولو سیمو کې کرل کیږي؟ یوازې دوه لاملونه یې و وایئ.

۳- ولې زموږ د هیواد په ځینو سیمو کې یو شمیر کرنیز بوټي او د هغو د تولید اندازه لږه ده؟ د هغه لامل (علت) څه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

تاسې هریو، یو ډول کرنیز بوټي غوره او د درس له مخې په یوه ولایت کې یې د کلني تولید اندازه اټکل کړئ.

پنځم لوست

۱، ۴ مالداري او د هغې اقتصادي ارزښت

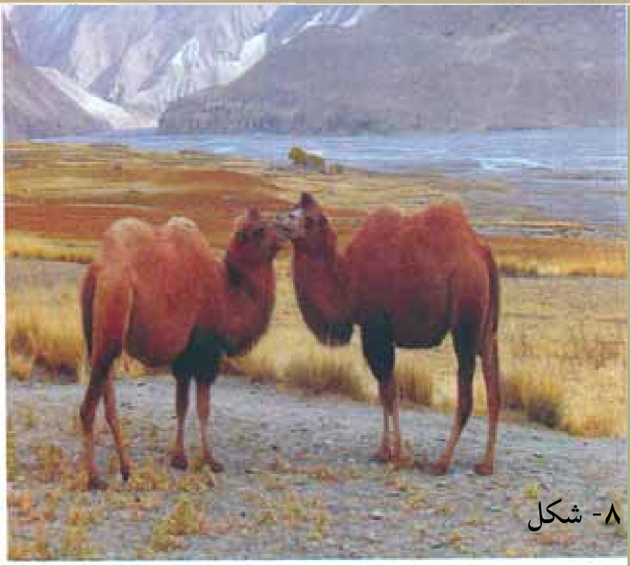

۸- شکل

د افغانستان د دوه بوکانو لرونکو اوښانو تصویر

زموږ په هیواد کې د څارویو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ وړل کیږي؟

د څارویو روزنه او ساتنه زموږ د خلکو په ژوندکي څومره ارزښت لري؟

مالداري او د څارویو روزنه په افغانستان کې ډیر لرغونتوب لري. کله چې د څارویو ښکار کول مخ په کمښت شول اویا بشپړ ودریدل. خلکو یو نوی ډول ژوند پیل کړ او د څارویو په ساتنه او روزنه بوخت شول. له هغه وخته تر اوسه پورې پیړۍ تیرې شوې دي او خلکو همدغه ډول ژوند ته دوام ورکړی دی.

زموږ د هیواد په ټولو سیمو کې د غرونو لمنو او خاوربنو غونډیو د څارویو روزنې او ساتنې ته ډیر غوره شرایط چمتو کړي دي او تر اوسه پورې یې زموږ یو زیات شمیر وګړي د ژوند په زیاته موده کې په همدغه ډول بوخت کړي دي.

په افغانستان کې په سلوکې د ۸۰ په شاوخوا وګړي په کرنه بوخت دي، هیڅ داسې یو بزګر نشته چې د څارویو په ساتنه بوخت نه وي، سربېره په دې، زموږ یو شمیر خلک، په تیره بیا کوچیان په بشپړ ډول د څارویو په ساتنه بوخت دي او همدایې د ژوند اړتیاوې پوره کوي.

د څومره والي او څرنګوالي له پلوه د څارویو د روزنې یا مالدارۍ ارزښت په دې کې دی چې زموږ د خلکو د اقتصاد په پرمختیاکې مهم رول لري.

د څارویو د تولیداتو ارزښت د ملي نا خالص عاید په سلوکې ۷ـ ۱۰ پورې برخه جوړوي. سربېره پردې خلک د څارویو څخه د کار ځواک د تولید، باروړلو، د پوستکي د ترلاسه کولو، وریو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- شکل

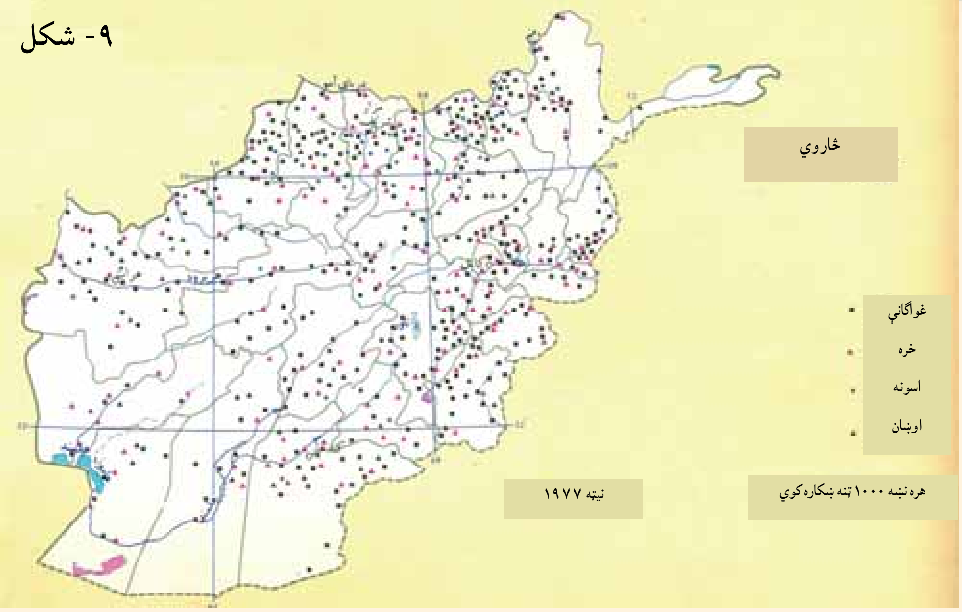

نورو لپاره هم کار اخلي. د ښارویو یو شمیر محصولات لکه وړی، د پسونو او غویانو پوستکي، قره قل پوستکي او کولمې د خپلې بیې له پلوه د هیواد د صادراتو په سلوکې ۱۰ـ ۲۰ برخې جوړوي.

همدارنګه د غالیو صادرات او د وړیو صنایع، پوستین باب او د پوستکو صنایع هم د افغانستان په صادراتو کې د پام وړ برخه لري. له دې پرته په هیواد کې د اړتیا وړ غوښه او شیدې، چې اندازه یې په یو کال کې د هر وګړي لپاره په ترتیب سره له ۱۱.۵ تر ۶۰ کیلوګرام اټکل شوې ده، له کورنیو سرچینو چمتو کیږي.

د یادولو وړ ده چې دیرش کلنو جګړو او وچکالۍ مالدارانو او د ښارویو ساتنې ته هم زیان اړولی، ددې ترڅنګ د کال په سړو شپو ـ ورځو کې د غوره غوجلو نشتوالی او د بسیا پاکو اوبو کمښت هم د ښارویو په مړینه اغیزه لري چې اندازه یې هر کال په سلوکې ۳۰ ته رسیږي.

د کورنیو ښارویو ډولونه او د هغو جغرافیایي ویش:

هغه کورني ښاروي چې بزګران او مالداران یې ساتي دادي: پسونه، غواوې، وزې، خره، اوښان، اس، کچرې او کورني چرګان. د کورنیو ښارویو په ډله کې تر ټولو زیات قره قل پسونه او عادي پسونه د هیواد په اقتصادکې ډیر غوره ارزښت لري او د ښارویو د محصولاتو په صادراتو کې یې برخه ډیره ده.

لکه چې د ښارویو روزنې په (I) نقشه کې ښکاري، د پسونو روزنه څه ناڅه د هیواد په ټولو برخو

کې ترسترګو کیږي، خو قره قل پسونه یوازنې شمالي ولایتونو کې له بدخشان څخه تر هرات پورې پراختیا لري. وزې هم په ټول هیواد کې روزل کیږي.

که چیرې د څارویو روزنې (I I) نقشې ته ځیر شو، نور څاروي لکه غواګانې، خره، اسونه او اوښان څه ناڅه د هیواد په ټولو ولایتونو کې روزل کیږي.

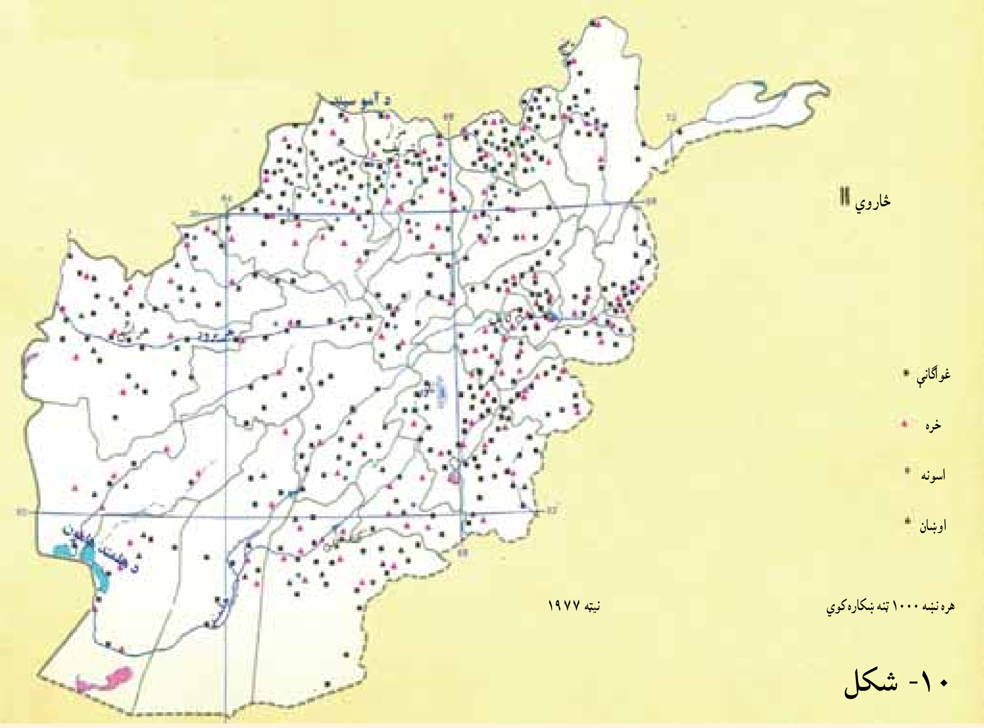

۱۰- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، لاندې دندې دې پرمخ بوځي او د هغو پایلې دې ټولګي کې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي:

۱. د نوي لوست متن دې ورو ولولي او بیا دې د مالدارۍ په ارزښت خبرې وکړي.

۲. د لوست متن او د ښارویو روزنې (I) نقشې ته دې وګوري، د پسونو، قره قل پسونو او د وزو د روزنې د جغرافیایي ویش په هکله دې معلومات ورکړي.

۳. د نوي لوست متن او د ښارویو د روزنې (II) نقشه دې وګوري د غواګانو، خرو، آسونو او اوښانو د روزنې او ساتنې سیمې دې په نښه کړي.

پوښتنې

۱. مالداري زموږ د هیوادوالو په ژوند او اقتصادکې څه ارزښت لري؟ څرګند یې کړئ.

۲. دکوم ډول کورنیو ښارویو روزنه او ساتنه زموږ په هیوادکې دود ده؟ نوم یې واخلئ.

۳. له محصولاتو پرته دکومو ښارویو له ځواک څخه د کومو کارونو په ترسره کولو کې کار اخېستل کېږي؟ توضیح یې کړئ.

۴. هغه محصولات چې له ښارویو ترلاسه کېږي، کوم دي؟ له هغو څخه په څه شي کې کار اخېستل کېږي او له صنعتي کېدلو څخه وروسته د ښارویو دکوم محصول ارزښت اوچتیدلای شي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له سرچینو په کار اخېستلو سره دکوچیانو د ژوند، کار، د هغوی د ښارویو روزنې او د هغوی د ستونزو په هکله یوه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

۱، ۵ د مالدارۍ لارې چارې

۱۱- شکل

دهیواد په شمال کې سیند ته نږدې د څارویو یوه رمه

زموږ په هیواد کې د څارویو ساتنه او روزنه په څه ډول پرمخ وړل کېږي؟

الف ـ لرغوني او دودیزه طریقه (لارې ـ چارې)

لکه چې مخکې لوست کې مو د مالدارۍ د ارزښت په هکله معلومات ترلاسه کړل، زموږ یو زیات شیمر هیوادوال د څارویو د ساتنې له لارې خپل ژوند پرمخ بیایي، همدارنګه د څارویو ساتل د هیواد لویه عایداتي سرچینه ده. مالداري په دودیزه او عنعنوي بڼه له ډېر پخوا راهیسې زموږ په هیواد کې رواج ده. کوچي مالداران د ډېرو زیاتو کړاو ونو په ګاللو سره دکال په اوږدو کې د خپلو څارویو د څرولو په خاطر له یوه څرځای څخه تر بل پورې د تګ په حال کې وي او په وابڼه لرونکو پراخو څر ځایونو کې په دودیز ډول د هیواد په بیلابیلو برخو کې د څارویو په ساتنه بوخت وي.

د دودیزې مالدارۍ لوېې ستونزې دادي: وچکالي، د څښلو د اوبو کمښت، د ناپاکه اوبو څښل، په ژمي کې د سرپنا نه لرل، د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو نه ساتل، د وقایې په خاطر له حیواني کلینیکونو او فارمونو سره د دوی د اړیکو نشتوالی، د ناروغو څارویو په درملنه کې ستونزې او د اصلاح شوو نسلونو خواته نه پاملرنه او نورې ستونزې.

ب ـ عصري او پرمختللې طریقه

په افغانستان کې په عصري او فني ډول د څارویو روزنه او تکثیر په ۱۳۱۲ هـ ل کال کې پیل شو. په ۱۳۱۵ هـ ل کال د لومړي ځل لپاره په کابل کې د ناروغو څارویو د درملنې لپاره لومړنی حیواني کلینیک جوړ شو چې موخه یې د دولتي څارویو په تیره بیا د عسکري قطعاتو اسونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یو شمیر مراجعینو د څارویو درملنه وه. په ۱۳۲۳ هـ ل کال کې په بدخشان او د هغه وخت د قطغن په ولایت کې په غواګانو کې وژونکې ناروغي خپره شوه چې ډیر زیات زیان یې اړولی و. له هغه مهال را وروسته د وترنرۍ خدمتونو د پراختیا لوري ته پاملرنه وشوه او د ۱۳۴۵ هـ ل کال ترپای پورې په بیلابیلو ولایتونو کې نهه کلینیکونه جوړ شول او په ۱۳۵۳ هـ ل کې یې شمیر ۱۶ ته لوړ شو. په اوسني وخت کې په هیواد کې د وترنري علومو پوهنځیو شمیر زیات شوی دی او د حیواني کلینیکونو جوړولو ته هم پاملرنه ډیره شوې ده، خو بیاهم د پرسونل او لازمو وسایلو د نشتوالي له کبله ستونزې شته، نو څکه د څارویو د مړینو شمیر هم ډیر دی.

د عصري او پرمختللې مالدارۍ او د څارویو د محصولاتو د زیاتولو مهم ټکي دادي:

- د پوره اندازې وښو چمتو کول او د څارویو خوراک ته ښه پاملرنه.
- د حیواني ناروغیو په وړاندې د څارویو ساتنه.
- د زراعتي اصلاح شوو نسلونو ترویج او ډیرښت.
- د حیواني کلینیکونو او فارمونو تاسیس او زیاتول.
- د منظمې ادارې او غوره منجمنت شتوالی.

۱۲- شکل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د نوي لوست د متن او تصویرونو په کتلو سره د دودیزې او پخوانۍ مالدارۍ په اړه او دویمه ډله دې د مالدارۍ د نوي او پرمختللې بڼې په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله دې په ټولګي کې د خپلو ټولو ټولګیوالو تر مخې تشریح کړي.

پوښتنې

۱. د دودیزې مالدارۍ ستونزې کومې دي؟ توضیح یې کړئ.
۲. د څارویو د روزنې عصري او فني ښه کومه یوه ده، معلومات ورکړئ.
۳. کوم لاملونه (علتونه) د مالدارۍ د پرمختګ او د محصولاتو د زیاتیدو سبب کیدای شي؟ نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د یوه څاروي، اویاهم د یوه حیواني کلینیک تصویر چمتو کړئ او په بل ساعت کې د هغه په هکله خبرې وکړئ.

اووم لوست

۶،۱ وحشي ژوي

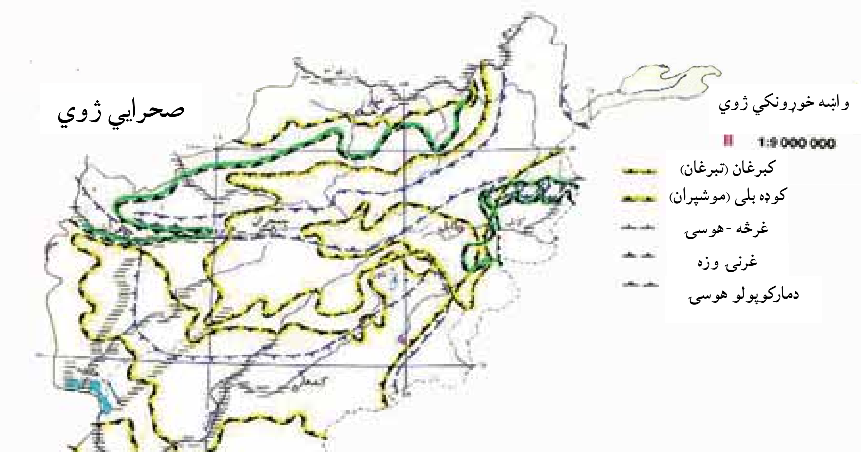

۱۳- شکل

وابنه خوړونکي ژوي

د وحشي ژويو نقشو ته وګورئ زموږ په هيواد کې کوم ډول وابنه خوړونکي او غوښه خوړونکي ژوي شته؟

ژوي د چاپيريال د يوې مهمې ارزښتمنې ښکارندې (پديدې) په توګه په طبيعي بيارغاونه باندې ژوره اغيزه لري. په طبيعت کې، په تيره بيا په ځنګلونو کې بيلابيل ژوي ژوند کوي چې هريو يې ځانګړې دندې لري. د هغو ژويو ارزښت چې په ځنګلونو او څرځايونو کې اوسيږي، د ګرځندويانو (توريستانو يا سيلانيانو) د راښللو، ښکارکولو، د هغوی د پوستکي د ارزښت او د طبيعت د توازن له مخې ډير اوچت دی. دغو ژويو په ژوند او پايښت کې د انسانانو د فعاليت اغيزه ډيره ژوره ده او د هغوی ښکارکول او په پټنځايونو کې يې لاس وهنه د هغوی ژوند له خطر سره مخامخ کوي. انسان د ځنګلونو په وهلو، دکورنيو څارويو په څرولو، د وښو او سوځولو په خاطر د ونو بوټو په پرې کولو سره وحشي ژويو ته ګواښ پيښوي.

د افغانستان طبيعي جوړښت چې ډيره برخه يې غرونه دي، په تيره بيا د هندوکش لړۍ چې زياتې لوړې ـ ژورې او شګلنې لمنې او ډاګونه لري، د ژويو لپاره يې جغرافيايي ارزښت رامنځته کړی دی او د ژوند او ژويو ډول ډول والی يې پياوړی کړی دی. زموږ په هيواد کې د ځمکې د جوړښت، اقليمي شرايطو او خوراکي توکو د پيداکيدو له مخې د بيلابيلو ژويو او الوتونکو لپاره د ژوند غوره چاپيريالونه رامنځته شوي دي چې يو شمير يې دادي:

ـ ذوحياتين او خښيدونکی لکه: خرمښکی، سمسېره، چنګاښ، مار او نور. په افغانستان کې يوازې د مار ۲۷ ډولونه پيژندل شوي دي. اووه ډوله يې زهري دي چې دوه ډوله يې کبرا او پنځه ډوله يې افعی ماران دي.

ـ تی لرونکي ژوي: چې ۱۲۰ ډولونه يې په افغانستان کې پيژندل شوي، خو له بده مرغه زيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- شکل

شمیر یې اوس د له منځه تلو په حال کې دي لکه:

- پړانګ چې د پامیر په لوړو درو او مرغاب کې لیدل شوی و.
- سورلنډیان چې د هیواد مرکزي سیمو کې ژوند کوي.
- لیوان، سرې ګیدړې، غرنی پیشوګانې او کوچنی وحشي پیشوګانې چې په ټول هیواد کې شته.
- یږې چې هم په غرنیو سیمو او هم په ځنګلونو کې اوسیږي.
- همدارنګه مارکوپولو پسونه، هوسۍ، مارخور وزې او نور چې هربو یې د یادولو وړ دي او د افغانستان په بیلابیلو سیمو کې ژوند کوي.

یوه سروې چې زموږ په هیواد کې ترسره شوې وه، په هغې کې د هیواد په بیلابیلو سیمو کې د الوتونکو ۳۰۰ بیلابیل ډولونه پیژندل شوي وو چې په هغو کې د دښتو، ځنګلونو او اوبو بیلابیل الوتونکی یادولای شو چې تر ټولو نامتو یې زانه، ډنګ، مارغه،توطی، کارغه، بانبه توتکۍ، چنچنی، پتکه او نوردي.

د ټولګي دننه فعالیت:

لاندې جدول په خپلو کتابچو کې د لوست له متن او نقشو څخه بشپړ کړئ.

وابنه خوړونکي ژوي	غرنی وزې					
غوښه خوړونکي ژوي	پړانګ					

پوښتنې:

۱ـ د وحشي ژویو ژوند او شتوالی له کومو ګواښونو سره مخامخ دی؟ توضیح یې کړئ.
۲ـ هر څو ډوله الوتونکي، تي لرونکي او ځنبیدونکي ژوي چې پیژنئ، نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په طبیعت کې د الوتونکو او وحشي ژویو د ارزښت په هکله او هغه ګواښ چې دوی ورسره مخامخ دي او داچې څرنګه باید د هغو ساتنه او څارنه وشي په یوه مقاله کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

۷ ، ۱ د کرنې او مالدارۍ څرنګوالی

۱۵- شکل　په افغانستان کې د کرنې او مالدارۍ وضعیت څه ډول دی؟

ددغه څېرکي په لوستونو کې تاسې د افغانستان له کرنې او مالدارۍ سره آشنا شوئ.

ددې څېرکي په پای کې غواړو چې په خپل هیواد کې د کرنې او مالدارۍ پر وضعیت یوه کتنه وکړو:

افغانستان یو کرنیز هیواد دی. اصلا هغه هیوادونه چې زیات شمیر خلک یې په کرنه بوخت دي، پرمختللي نه بلل کیږي. افغانستان چې یو پرمختیایي هیواد دی، زیاتره وګړي یې په سیده او څه هم په ناسیده توګه خپلې د ژوند اړتیاوې له کرنې او مالدارۍ څخه پوره کوي.

سره له دې چې د افغانستان اقتصاد په خو وروستیو کلونو کې ښه شوی او وده یې موندلې، خوبیاهم دغې ودې لوږه او بیوزلي له منځه نه دي وړي. په اوسني وخت کې شپږنیم میلیونه وګړي نه شي کولای خپلې ورځنۍ ډیرې لږې خوراکي اړتیاوې پوره کړي.

په سلوکې ۲۴ کورنۍ هره ورځ ډیر لږ خوراکي لګښت لري او د ټول هیواد په سلوکې ۳۰ نفوس د خپلې اړتیا څخه لږ خوراکي توکي مصرفوي. په سلوکې ۴۰ له درې کلنۍ څخه د ټیټ عمر ماشومان د وزن په کمښت (خوارځواکۍ) باندې اخته دي او په سلوکې ۶.۷ یې له همدې امله مري. په ټولیزه توګه د هیواد په سلوکې ۴۴ وګړي په بیلابیلو کچو د خوراکي توکو ستونزه لري.

که چیرې د افغانستان له اوبو او ځمکې څخه سمه ګټه واخیستل شي، زموږ د کرنې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځارويو محصولات به ځو ځله اوچت شي، نه يوازې دا چې کورنۍ اړتياوې به مو بشپړې شي، بلکې د کرنيزو محصولاتو د صنايعو او د هيواد د صادراتو په وده کې به هم بنسټيز رول ترسره کړي.

۱۶- شکل

په انځور کې يو سړى ليدل کيږي چې غنم ريبي

هغه لاملونه (عوامل) چې د هيواد د کرنې او مالدارۍ د چارو په پرمختګ، پراختيا او يا هم د هغو په محدوديت اغيزه لري، هغه طبيعي (لکه اقليم، د ځمکې جوړښت او خاوره)، بشري (لکه، کارځواک او د کارګرانو تخنيکي کچه، فني او د بزګرانو خبرتيا او پوهه) اقتصادي (لکه پانګه، د خرڅلاو بازارو حمل او نقل او نور) او په پاى کې سياسي لامل يعنې د حکومت سياست دى.

له طبيعي لاملونو څخه يوهم اقليم دى چې د کرنيزو توکو په ځومره والي او څرنګوالي سيده اغيزه لري. د هوا د سوړوالي او اوږده ژمي له امله د هيواد په ځينو لوړو سيمو لکه په کابل، ګرديز، غزني او يو شمير مرکزي ولايتونو کې کرنه يوازې په يو فصل کې کيږي.

• د اوربشت کمښت او د اوبو نشتوالى هم د هيواد کرنې ته ځينې وخت ډير زيان اړوي.

• په هيواد کې د اوبولګولو سيستم ښه پرمختګ نه دى کړى، د افغانستان د سيندونو د اوبو جريان په کره توګه نه دى څيړل شوى او نه يې هم له اوبو څخه سمه استفاده کيږي، همدارنګه د اوبو لګولو ډيرې آسانتياوې يا د بزګر په مټ ياهم د سيمه ييزو موادو په واسطه ترسره کيږي.

• د کرنې په برخه کې پانګه اچونه هم کمزورې ده او تر اوسه پورې دهيواد په ډيرو هغو سيمو کې چې کرنه يې اوبو لګولوته اړتيا لري، د اوبو ذخيره کولو بندونه نه لري او د پام وړ ويالو جوړولو او دکانالونو کيندلوته پاملرنه نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بزگران او مالداران هم داسې پوره پانګه نه لري چې د خپلې مالدارۍ او کرنې ښه ښه او عصري کړي او اصلاح شوي کرنيز تخمونه، د ناروغيو او افاتو ضد درمل، کيمياوي سرې او کرنيز ماشينونه ورباندې واخلي.

په ټوليزه توګه ويلای شو چې په افغانستان کې کرنه او مالداري تر ډېره پورې په دوديزه ښه پرمخ وړل کيږي چې د کرنيزو چارو لويه موخه يوازې د بزګر د کورنۍ د اړتيا بشپړول دي.

په کار ده چې کرنه او مالداري په عصري او پرمختللې ښه ترسره شي، د اوبو لګولو سيستم بايد منظم شي او د هغه نور پرمختګ او ښه والی هم په پام کې ونيول شي، بايد د کرنې او مالدارۍ فارمونه او د څارويو روغتيايي کلېنيکونه پراخه شي، د کروندې او مارکيټ ترمنځ غځېدلې لارې بايد جوړې او فابريکې او صنعتي مرکزونه بايد کرنيز توکي په صنعتي محصولاتو واړوي او د توکو ارزښت او کيفيت ښه کړي او دې ډول صنعتي مرکزونو ته پراختيا ورکړل شي. له دې پرته د کرنې او مالدارۍ برخې ته د پانګې اچونې د پاملرنې د را اړولو په خاطر بايد د منځنۍ او اوږدې مودې پرمختيايي پلانونه عملي شي، طبيعي سرچينې، څرځايونه او ځنګلونه بايد وساتل شي او له هغو څخه په دايمي او معقوله توګه ګټه واخېستل شي.

۱۷- شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- شکل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي او د ښاغلي ښوونکي د لارښوونې سره سم دې د کرنې او مالدارۍ د ستونزو په هکله او دا چې په څه ډول باید دغه ستونزې له منځه یو وړل شي، بحث وکړي او د خپل بحث پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ په هیوادکې کوم لاملونه دکرنې او مالدارۍ د پرمختګ خنډ ګرځېدلي، نوم یې واخلئ.

۲ـ څرنګه کولای شو چې په هیوادکې دکرنې او مالدارۍ حالت ښه کړو، توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د لومړي څېرکي مهم ټکي او لنډیز ولیکئ او بیایې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

انرژي او کانونه

په دې څپرکي کې لولو:

- انرژي او د هغې اهميت
- د انرژۍ د نوي کېدو او نه نوي کېدو وړ سرچينې (منابع)
- برېښنا
  - د اوبو برېښنا
  - حرارتي برېښنا
- د ډبرو سکاره او زمورږ په هېواد کې د هغو کانونه
  - د صوف درۍ د ډبرو سکرو کان
  - د آشپشتې د ډبرو سکرو کان
  - د کرکر د ډبرو سکرو کان
  - د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان
- نفت او گاز
  - نفت
  - گاز
- د هېواد نفت لرونکي حوزې
- فلزات
- د فلزاتو د کانونو اقتصادي اهميت
- د ودانۍ د ډبرو کانونه
- قيمتي ډبرې
  - الماس
  - لاجورد
  - لعل
  - زمرد
- د کانونو او انرژۍ د حالت څېړنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي عمومي هدفونه

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو پوهنيزو موخوته ورسيږي:

- زده کوونکي به د بشر په ژوندکې د انرژي په اهميت پوه شي.
- د هيواد د انرژی له منابعو او د هغو له اندازې څخه به خبر شي.
- په اقتصادي برخه کې به د فلزاتو پر اهميت وپوهيږي.
- د هيواد د فلزاتو کانونه به وپيژني.
- د ودانيو جوړولو د ډبرو دکانونو او د هغو د اقتصادي اهميت په هکله به پوه شي.
- د هيواد کريمه احجار (قيمتي ډبرې) کانونه او د هغو اقتصادي ارزښت به وپيژني.

زده کوونکي به د دغه څپرکي په لوستلو سره لاندنيو مهارتي هدفونوته ورسيږي:

- زده کوونکي به وکولای شي چې د انرژی اهميت بيان کړي.
- د انرژی د ډولونو نومونه به واخيستلای شي.
- د فلزاتو اقتصادي اهميت به بيان او د هغو دکارولو مهم ځايونه به توضيح کړي.
- د هيواد د فلزاتو مهم کانونه به د نقشې پرمخ وښودلای شي.
- د ودانيو او گرانبيه تيږو کانونه به وپيژندلای شي.
- د ودانيو د تيږو اقتصادي اهميت به توضيح کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

۲، ۱ انرژي او د هغې اهمیت

۱۹- شکل

د لمریز اوبه تودوونکي (کلکتور) انځور

د انرژۍ په هکله څه پوهېږئ؟

انرژي هغه ځواک یا قوت دی چې په هغې سره په صنایعو، ماشینونو او صنعتي تولیداتو کې خوځښت راځي.

زموږ په هیواد افغانستان کې د انرژۍ زیاتې سرچینې شته چې هم د ځمکې پرمخ او هم تر ځمکې لاندې موندل کیږي.

په اوسني وخت کې د افغانستان صنایع انرژۍ ته اړتیا لري، چې لوی او کوچني ماشینونه وگرځوي. په افغانستان کې انرژي لوی اهمیت لري، سوداگري، صنعت. لیږدول او نورې حیاتي چارې په سیده(مستقیمه) توگه په انرژۍ پورې تړلي دي.

د انرژۍ مهمې سرچینې د ډبرو سکاره، نفت، گاز، اوبه ، باد، لمر او نورې دي.

ـ د ډبروسکاره په افغانستان کې د انرژۍ یوه مهمه سرچینه ده، په تیره بیا په اوسني وخت کې چې د انرژۍ نورې سرچینې لکه نفت او گاز قیمتي دي، نو ځکه د ډبرو سکاره د انرژي د یوې نسبتا ارزانه سرچینې په توگه د ارزښت وړ دي.

د ډبرو سکرو یوه برخه په صنعت کې او نورې برخې یې د سون توکو په توگه په کارېږي، سربېره پر دې نفت هم زموږ په هیواد کې د انرژۍ د تولید د یوې سرچینې په توگه د ځانگړي ارزښت لرونکي بلل کیږي.

ـ هغه څیړنې چې د نفتو د پلټنې په برخه کې له ۱۳۱۵ هـ ل کال څخه راپدې خوا د افغاني او بهرنیو جیولوجیستانو له خوا ترسره شوي دي، ښکاره کوي چې د هیواد په ډیرو سیمو، لکه: د شمال په برخو، لویدیځ او جنوب لویدیځ کې د نفتو زیرمې شته.

ـ د انرژۍ د تولید یوه بله سرچینه طبیعي گاز دی. طبیعي گاز په افغانستان کې له مهمو کانونو څخه شمیرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې په هیواد کې دننه د لګښت او بهرته د صادرولو له مخې لوړ ارزښت لري. د کورونو له روښانولو او تودولو پرته په پخلي او د صعنتي کارځایونو په کار اچولو کې هم اهمیت لري.

ـ په افغانستان کې د اوبو له سرچینو د بریښنا انرژي ترلاسه کېږي، له بریښنا څخه د کورونو په روښانه کولو، پخلي او د برقي وسایلو په کار اچولو کې کار اخېستل کېږي. په افغانستان کې د انرژۍ یو شمیر نور ډولونه هم شته، چې په ځینو کارځایونو کې ورڅخه کار اخېستل کېږي، ممکن په راتلونکې کې به په ټول افغانستان کې دود شي لکه:

۲۰- شکل

د سولر انرژۍ انځور چې په هغه سره د لمر انرژي زېرمه کېږي

د لمریزې بریښنا Solar Energy دستګاوې لمریز پمپونه، د اوبو لګولو لمریز پمپونه او لمریز څراغونه، چې د لمر له انرژۍ څخه کار اخلي. په دې وروستیو کلونو د اوبو او انرژۍ وزارت په پام کې لري چې د اتومیلیاردو ډالرو په لګښت د کونړ او کوکچې په سیندونو باندې د اوبو د بریښنا بندونه جوړ کړي.

له هغې انرژۍ څخه د کار اخېستلو اغیزمنتوب چې طبیعي نوې کیدونکې سرچینې لري، لکه لمر، اوبه او باد د سکرو او تیلو د لګښت په برخه کې سپما رامنځته کوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د انرژۍ او دویمه ډله دې په ورځني ژوند کې د انرژۍ د اهمیت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله به نورو ته و وایي.

پوښتنې

۱. انرژي تعریف کړئ او د هغې مهمې سرچینې وښیئ.

۲. ولې د ډېرو سکاره د انرژۍ له مهمو توکیو څخه شمېرل کېږي؟

۳. د بریښنا د انرژۍ په تولید کې د اوبو د اهمیت په هکله معلومات ورکړئ.

۴. د انرژۍ اهمیت څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

تاسې په تېره شپه ـ ورځ کې له کوم ډول انرژۍ څخه کار اخېستی دی، د هغې په هکله معلومات ورکړئ چې له کومې سرچینې څخه ترلاسه، چیرته تولید او په څه ډول ستاسو په واک کې راغلې، په یوه پاڼه کې یې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

۲،۲ د انرژۍ د نوي کيدو او نه نوي کيدو وړ سرچينې (منابع)

۲۱- شکل

د سولر انرژي يا لمريزې برېښنا يو تصوير

د انرژۍ په هکله څه پوهيږي؟

د انرژۍ د نوي کيدو او نه نوي کيدو وړ سرچينې څه مفهوم لري؟

په طبيعت کې د انرژۍ دوه ډوله سرچينې شته: د انرژۍ هغه منابع (سرچينې) چې نوي کيږي او د انرژۍ هغه سرچينې چې د نوي کيدو وړتيا نه لري. دلته يې دواړه ډولونه په تفصيل سره لولو:

د انرژۍ د توليد د نوي کيدو وړ سرچينې هغو سرچينوته ويل کيږي چې په طبيعت کې په پوره اندازې سره موندل کيږي لکه اوبه، باد او لمر چې تل زموږ په چاپيريال کې شته، پای ته نه رسيدونکې دي او بيا نوي کيږي.

د انرژۍ نه نوي کيدونکې منابع يا سرچينې هغو سرچينوته ويل کيږي چې وروسته تر يوې مودې د هغو زيرمې پای ته رسيږي لکه د ډبرو د سکرو، نفتو، او ګازو زيرمې، چې وروسته له يوې مودې څخه يې په کانونو کې زيرمې پای ته رسيږي او انسان نشي کولای چې تل او په دوامداره توګه ورڅخه کار واخلي. حرارتي انرژي چې د ډبرو سکرو، نفتو او ګازو له سوځولو څخه ترلاسه کيږي، د چاپيريال د ککړتيا او د ځمکې د ډيرو توديدو لامل ګرځي.

زموږ په هيوا د افغانستان کې د انرژۍ دغه دواړه ډوله سرچينې لکه نوي کيدونکې او نه نوي کيدونکې تر کار لاندې دي.

په افغانستان کې ددې ترڅنګ چې د ډبرو د سکرو، نفتو او ګازو له نه نوي کيدونکو سرچينو څخه کار اخيستل کيږي، د انرژۍ د نوي کيدونکو سرچينو څخه هم کار اخيستل کيږي چې په دې کې يوهم اوبه د انرژۍ د نوی کيدونکو سرچينو يوه مهمه سرچينه ده.

هغه سيندونه چې مخ په ځوړ دي، د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره ډيرې غوره سرچينې شمرل کيږي، چې د بندونو په جوړولو او د توربين په لګولو سره له هغو څخه برېښنا ترلاسه کولای شو.

له اوبو څخه ترلاسه کیدونکې بریښنا
د ډبرو له سکرو، نفتو او ګازو څخه
ارزانه ده. د اوبو بریښنا ځکه ارزانه په
لاس راځي چې د اوبو د دايمي جريان
څخه توليديږي. د بریښنا د تولید بله
سرچینه باد دی. زموږ د هیواد په ځینو
سیمو کې له باد څخه په ازمایښتي بڼه
د بریښنا ترلاسه کول پیل شوي دي،
ممکن په راتلونکې کې په ټول هیواد
کې پراختیا ومومي

۲۲ - شکل د لمریز دیګي انځور

. د بریښنا د تولید بله سرچینه لمر دی
چې په دې لړکې لمریز کولکتورونه (اوبه ایشوونکې)، لمریز څراغونه، د پخلي دیګونه او نور یادولای شو چې له لمر څخه په کار اخېستو سره یې ډېرې غوره پایلې ترلاسه شوي دي. د لمریزو کولکتورونو څخه په کار اخېستلو سره زموږ په هیواد کې هم د بریښنا په لګښت کې سپما کیږي او هم د چاپیریال د ککړتیا مخه نیول کیږي: په اوسني وخت کې د هیواد په ځینو ولایتونو کې د لمر له انرژي څخه کار اخېستل پیل شوي دي او کار وربانديې روان دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي. لومړۍ ډله دې د انرژۍ په نوي کیدونکو سرچینو او دویمه ډله دې د انرژۍ په نه نوي کیدونکو سرچینو باندې خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله دې نوروته هم ووایي.

پوښتنې

۱. د ډبرو سکرو، نفتو او ګازو سرچینوته ولې د انرژۍ نه نوی کیدونکې سرچینې وايي.
۲. د انرژۍ د بیلابیلو سرچینو نوم واخلئ.
۳. د انرژۍ کومو سرچینوته نه نوې کیدونکې سرچینې وايي ناسم ځواب په نښه کړئ.
الف. اوبه ب. د ډبرو سکاره ج. باد د. لمر
۴. نوي کیدونکې او نه نوې کیدونکې انرژي یو بل سره څه توپیر لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

که چیرې ستاسې د اوسیدو په سیمه کې د انرژۍ د نوي کیدو ور سرچینې څخه کار اخېستل کیږي، د هغې په هکله چې تولید شوې انرژي له کومې سرچینې څخه ترلاسه کیږي او څرنګه تولیدیږي، معلومات راټول کړئ او خپلو ټولګیوالوته یې ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم لوست

۳،۲ بریښنا

۲۳- شکل
د سروبي د بریښنا د فابریکې تصویر

په افغانستان کې له بریښنا څخه د کومې موخې لپاره کار اخېستل کېږي؟

له بریښنا څخه د مهمې سرچینې په توګه په ټولو صنعتي او اقتصادي چارو، د ښارونو او کورونو په رڼانه کولو او برقي وسایلو کې کار اخېستل کېږي. زموږ په هیواد کې له بریښنا څخه کار اخېستل د شلمې پېړۍ له لومړۍ نیمايي څخه پیل شوي دي او په صنعت او ټولنه کې یې ژور بدلون راوستی دی.

په افغانستان کې لومړی ځل د امیر عبدالرحمن خان د سلطنت پرمهال د بریښنا یوې کوچنۍ کارخانې په کار پیل وکړ چې د یوې ډینمو په بڼه وه او یوازې ځلوېښت څراغونه یې روښانه کول. دغې ډاینمو په ۱۲۷۲ هـ . ل کال په کار پیل وکړ او د ارګ د روښانه کولو لپاره ورڅخه کار اخېستل کېده.

وروسته په ۱۲۷۵ - ۱۲۷۷ هـ . ل کې یو شمېر نورې د بریښنا کوچنۍ دستګاوې چې د براس په انرژۍ یې کار کاوه، یو په بل پسې په کار ولوېدې. په ۱۲۹۰ هـ . ل کې په جلال آباد کې د ۱۹ کیلو واټو په قدرت د بریښنا یو ماشین د براس په واسطه په کار پیل وکړ او وروسته په پغمان کې په ۱۲۹۶ هـ . ل کال کې د ۱۵ کیلو واټو په ورتیا له براس څخه د بریښنا د تولید یوه کوچنۍ دستګاه په کار واچول شوه.

په افغانستان کې د بریښنا د ترلاسه کولو لپاره د بریښنا له بندونو څخه هم کار اخېستل کېږي.د بریښنا هغه بندونه چې په هیواد کې جوړ شوي دي، له ځلوېښتو کالو را په دې خوا یې کوم پرمختګ نه دی کړی نو ځکه د هیواد اوسنۍ اړتیا نشي پوره کولای.

په اوسني وخت کې چې د ښارونو نفوس ډیر زیات شوی دی. بریښنا ته د خلکو ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسروبي دبرېښنا دفابريکې تصوير
۲۴ - شکل

زياتيدونکی اړتيا هم ډېره شوې ده. د برېښنا د ماستر پلان له مخې، افغانستان د ۲۴۰۰۰ ميګاواټه برېښنا ورتيا لري، چې په هغې کې ۲۳۰۰۰ ميګاواټه يې د اوبو برېښنا او پاتې نوره يې حرارتي برېښنا ده چې د طبيعي ګاز، د ډبرو سکرو او نفتو له سرچينو څخه يې ترلاسه کول په پام کې نيول شوي دي. د هغې توليدول او پرمختګ ډېرې زياتې پانګې ته اړتيا لري. افغانستان د برېښنا د انرژۍ د توليد د چټکوالي سره سره، د نړۍ او ګاونډيو هيوادو پرتله وروسته پاتې دی.

په ۱۹۷۶ م کال کې په نړۍ کې په منځنۍ توګه په يوه ساعت کې د برېښنا د سري سر توليد اندازه ۱۷۱۴ کيلو واټه وه، په همدې کال کې په افغانستان کې د هرتن لپاره د برېښنا د انرژۍ توليد په يوه ساعت کې ۴۱ کيلو واټه و، چې د نړۍ پرتله ۴۲ ځله کم ګڼل کيږي. زموږ په هيواد کې د اوبو برېښنا انرژي د برېښنا د بندونو په جوړولو سره ترلاسه کيږي چې يو شمير پروژې يې دادي: د نغلو د برېښنا بند، د سروبي د برېښنا بند، د ماهيپر د برېښنا بند، د درونټې د برېښنا بند، د کجکي او جبل السراج د برېښنا بند چې وروسته به پوره خبرې ورباندې وشي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي، هره ډله دې په ورځنې ژوندکې د برېښنا د اهميت په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايله دې نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱. د برېښنا لومړنی دستګاه د کوم پاچا پرمهال او په کوم ځای کې جوړه شوه؟
۲. له برېښنا څخه په کومو چاروکې کار اخيستل کيږي؟
۳. افغانستان د څومره ميګاواټه اوبو برېښنا ورتيا لري او پاتې د اړتيا وړ برېښنا به په هيواد کې له کومو سرچينو څخه ترلاسه شي؟
۴. د هيواد د نامتو بندونو نوم واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسې په ښوونځي او کور کې برېښنا شته که نه؟ که وي، له کومې سرچينې څخه ترلاسه کيږي، د هغې مياشتنی لګښت اوبيه څومره ده، د هغې په اړه معلومات راټول او په بل راتلونکي ساعت کې د هغې په اړه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

الف _ د اوبو برېښنا

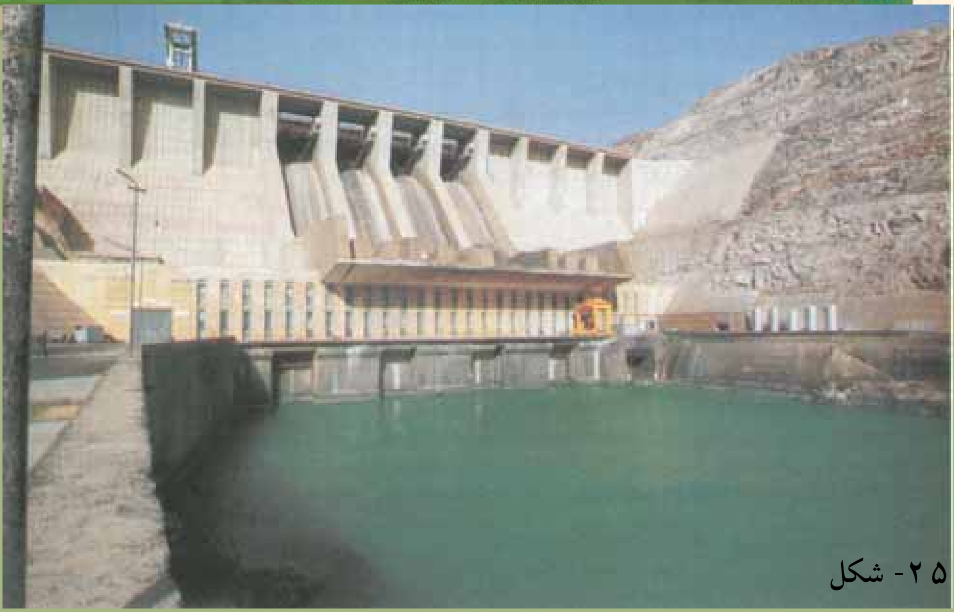

۲۵- شکل

د نغلو د اوبو د برېښنا د تولید فابریکه

په افغانستان کې د اوبو د برېښنا بندونه پرکومو سیندونو جوړ شوي او زموږ د خلکو پر اقتصادي ژوند باندې کومې اغیزې لري؟

د شلمې پېړۍ له نیمایي را وروسته په صنعت او د بشریت د ژوند په نورو برخو کې برېښنا د انرژۍ د یوې مهمې سرچینې په توګه پېژندل شوې ده او د هغې ترلاسه کول او لګول په چټکۍ پرمخ تللي دي.

د برېښنا د ورځ په ورځ زیاتیدونکي ارزښت له مخې دافغانستان د روانو اوبو سروې ترسره شوې ده او داسې ویل شوي دي چې افغانستان د زیاتو غورونو د لرلو له کبله، څه ناڅه پر هریوه سیند باندې د برېښنا د بندونو د جوړولو ډېرښه امکانات لري. په حقیقت کې د افغانستان سیندونه د برېښنا د ترلاسه کولو لپاره تر ټولو اقتصادي سرچینې دي.

په افغانستان کې د هغو لومړنیو سروې ګانو او څېړنو د پایلې له مخې چې د برېښنا د تولید په برخه کې ترسره شوي، داسې ښکاري چې د افغانستان له سیندونو څخه په هر ساعت کې ۲.۵ میلیونه کیلو واټه برېښنا ترلاسه کېدای شي، خو اوس دغه سرچینې ډېر لږ تر کار لاندې دي.

په اوسني وخت کې برېښنا نه یوازې له سیندونو څخه بلکې له حرارتي سرچینو لکه د ډبرو له سکرو، نفتو او ګازو څخه هم ترلاسه کېږي. افغانستان د اوبو د برېښنا د تولید بیلابیلې دستګاوې لري چې په لاندې توګه دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) د جبل السراج د بریښنا فابریکه

د جبل السراج د بریښنا دستګاه د سالنګ پر سیند باندې جوړه شوې ده، له توربین سره یوځای یې لوړوالی ۳۷ متره دی. هغه اوبه چې په توربین باندې راځي په یوه ثانیه کې لس متره مکعبه دي. د جبل السراج ددستګاه د جوړولو کار په ۱۲۹۴ هـ. ل. کال کې پیل او په ۱۲۹۹ هـ. ل. کې بشپړ شو. درې توربینونه لري چې مجموعي ظرفیت یې ۱۵۰۰ کیلو واټه دی. ددغې دستګاه استهلاکي دوره پوره شوې ده او بیارغاونې ته اړتیا لري، خو بیاهم دوه توربینونه یې کارکوي. د جبل السراج له بریښنا څخه د جبل السراج او چاریکارو د ښارونو په روښانه کولو او د ګلبهار د فابریکې په کار اچولو کې کار اخیستل کیږي.

۲- د وردګو د چک د بریښنا بند

د چک د بریښنا بند د جوړولو کار په ۱۳۱۶ هـ. ل کال د غوایي په میاشت کې د ۱۵ میلیونه افغانیو په لګښت سرته ورسید دا بند ۳۰۰ متره اوږدوالی ۱۳ متره پندوالی او په کښتنۍ برخه کې ۹ متره جګوالی او د شرشرې جګوالی یې ۲۷ متره دی چې ۴۰۰۰ متره اوږده نهر څخه په ګته اخیستنه ۱۷ متره مکعبه اوبه په ثانیه کې دری توربینونه چې ۳۳۰۰ کیلو واټه توان لری فعالوی. لاس ته راغلې بریښنا د هوايي سیم په وسیله د ۵۵ کیلو مترو په اوږدالی او د ۵۵ ستنو په وسیله کابل ته لیږدول شوی و. باید وویل شي چې د نوموړې دستګاه د بریښنا لاس ته راوړنه نظر د اوبو اندازی ته فرق کوي.

۳) د پلخمري د بریښنا بند

دغه بند په ۱۳۲۰ هـ. ل کال د کندز پر سیند باندې جوړه شوې چې د بریښنا لوړ ظرفیت یې په یوه ساعت کې ۴۸۰۰ کیلو واټه دی. په ۱۳۳۶ هـ. ل. کې د پلخمري لومړی او دویمه دوه نورې دستګاوې هم په یوه ساعت کې د ۹۰۰۰ کیلو واټه ظرفیت په لرلو سره د پخواني شوروي اتحاد د متخصصینو له خوا جوړې او په ۱۳۴۱ هـ. ل. کې یې په کار پیل وکړ. اوسني وخت کې د پلخمري د بریښنا د بند توربینونه بیارغول شوي دي او ترګټې اخیستنې لاندې دي. د هغه له بریښنا څخه د بغلان د نساجۍ په فابریکې، سیلو، د موټرو د ترمیم په فابریکې او د بغلان ښار په روښانه کولو کې کار اخیستل کیږي.

۴) د کجکي د بریښنا بند

د هلمند د ولایت د کجکي په ولسوالی کې د بریښنا د تولید یوه لویه دستګاه ده چې له کندهار ښارڅخه ۱۵۰ کیلومتره شمال لویدیځ کې ده. په دغې ولسوالۍ کې د هیواد د بریښنا تر ټولو لویه دستګاه په پام کې نیول شوې وه چې د بریښنا د تولید ظرفیت یې ۱۲۰۰۰۰ کیلو واټه اټکل شوې و. د جوړولو کار یې په ۱۳۳۰ هـ. ل. کې پیل او په ۱۳۳۲ هـ. ل. کې بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. په کجکي کې د برېښنا د توليد اوسنی دستگاه په يوه ساعت کې ۳۳۰۰۰ کيلو واټه برېښنا توليدولای شي چې د کندهار ښار، هلمند، لشکرگاه ښار او گرشک، سنگين، کجکي او د موسی قلعه ولسواليو او د همدغو سيمو په صنعتي تاسيساتو کې لگول کيږي. له دې کبله چې ډېر کلونه ورڅخه کار اخېستل شوی دی، توربينونه يې استهلاک شوي دي خو په دې وروستيو کې د امريکې د متحده ايالاتو د پرمختيايي ادارې په مرسته بيارغول شوي دي.

۵) د سروبي د اوبو د برېښنا بند

د سروبي د اوبو د برېښنا دستگاه په سروبي کې د کابل د سيند د پاسه، د کابل سيند سره د پنجشير د سيند د يو ځای کېدو په ۱۵ کيلومتري واټن کې، د سمندر له سطحې څخه د ۱۵۹۶ مترو په لوړوالي کې جوړه شوی ده. دغه دستگاه دوه توربينونه لري چې د هر توربين د برېښنا د توليد اندازه په يوه ساعت کې ۱۱۰۰۰ (د دواړو يې ۲۲۰۰۰) کيلو واټه کيږي. د جوړولو کارېې په ۱۳۳۰ هـ .ل. کال کې پيل او په ۱۳۳۶ هـ .ل. کال کې پای ته ورسيد. د سروبي د برېښنا دستگاه دوه ښيگڼې لري: لومړی داچې د کابل ښار او صنعتي مرکزونو ته نږدې ده او بل داچې د وريښمو د تنگي په برخه کې د کابل پر سيند باندې جوړه شوې ده چې په پوره اندازه اوږدوالی او ځوړلري، چې د دغې ځانگړتيا په لړلو سره په هر څو کيلومتره واټن کې طبيعي ځوړ جوړوي او د وريښمو د تنگي په برخه کې ورڅخه ډېر کار اخېستل کيږي.

د اوسني وخت په پسرلي د سروبي په برخه کې د کابل د سيند دبت په پسرلي کې په يوه ثانيه کې ۷۴ متر مکعبه اوبه دي. سربېره پر دې دغه سيند په کال کې او وه مياشتې پوره اندازه اوبه لري، خو په پنځو نورو مياشتو يعنې له تلې څخه تر کب مياشتې پورې د کابل د سيند اوبه کميږي. له همدې امله د سروبي ددغې دستگاه اوسنی ورتيا په يوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ کيلو واټه ده. د سروبي د اوبو د برېښنا د توربين د بيارغونې قرار داد له جرمني زيمنس کمپنی سره شوی کارېې بشپړ او تر استفادې لاندې دی. د سروبي له برېښنا څخه د کابل ښار د روښانه کولو، د گلبهار د فابريکې او د مرکز د يو شمير نورو صنعتي مؤسسو د فعاليت په خاطر کار اخېستل کيږي.

۶) د ماهيپر د برېښنا فابريکه

نوموړې فابريکه د کابل ښار ختيځ ته په ۴۰ کيلومتره واټن کې د دريو توربينونو په لړلو سره د کابل پر سيند جوړه شوې چې هر توربين يې په يوه ساعت کې ۲۲۰۰۰ (ټول ۶۶۰۰۰) کيلو واټه د برېښنا توليد لري. د جوړولو کارېې په ۱۳۳۱ هـ .کال. پيل او په ۱۳۴۵ هـ .کال. کې بشپړ شو او گټې اخېستل ورڅخه پيل شول. دا يوه موسمي فابريکه ده. د اوبو د زياتوالي پرمهال فعاله وي، خو د اوبو د کمښت پرمهال ولاړه وي. دغه فابريکه د اوبو راگرځولو بند لري خو د اوبو زيرمه نه لري، کله چې په اوړي کې دسيند اوبه لږې شي، دغه فابريکه پرچاوېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په ژمي او پسرلي کې بيرته په کارباندې پيل کوي. د دغې فابريکې د بيارغاونې قرار داد د جرمني د زيمنس کمپنی سره لاسليک شوی او اوس ترګټې اخېستنې لاندې ده.
له بريښنا څخه يې د کابل په ښارکې استفاده کيږي.

۷) د درونټې د بريښنا فابريکه

د ننګرهار په ولايت کې ددغې فابريکې د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ .ل. کال پيل او په ۱۳۴۳ هـ .ل. کې بشپړ او ګټه اخېستنه يې پيل شوه. دغه فابريکه درې توربينونه لري چې د بريښنا د توليد ټول ظرفيت يې په يوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کيلو واټه دی. اوس يې د استهلاک دوره بشپړه شوې، خو بياهم د اقتصادي موجود حالت له کبله کار ورڅخه اخېستل کيږي. تخنيکي وضعيت يې د اضافي پرزو د نشتوالي له کبله د اندېښنې وړدی، خو د فابريکې عادي سمون کله کله ترسره کيږي. د جلال آباد په ښارکې له لس زرو کورونو څخه زيات او ګڼ شمير کورنی تري کار اخلي. اوسني وخت کې چې د جلال اباد د ښار نفوس ورځ په ورځ مخ په زياتيدو دی، موجوده بريښنا يوازې په سلوکې ۳۰ وګړو او صنايعو ته بسيا ده.
خو پاټې وګړي د سانتي ګراد ۴۵ـ۵۰ درجو تودوخه کې د بريښنا له رڼا څخه بې برخې دي.
ددغې فابريکې له توليد شوې بريښنا څخه د جلال آباد ښار د روښانه کولو، صنعتي موسسو او د ۳۲۵۰۰ جريبه ځمکې د اوبو د پمپ کولو لپاره کار اخېستل کيږي. کيدای شي د درونټې د بريښنا د فابريکې بيارغونه د متحده ايالاتو د پرمختيايي اداري له وړيا مرستو څخه پيل شي، څېړنه ورباندې روانه ده.

۸) د نغلو د بريښنا د بند فابريکه

د نغلو د اوبو د بريښنا د توليد فابريکه د افغانستان د بريښنا د توليد تر ټولو لويه فابريکه ده چې د کابل ښار ختيځ ته د ۷۰ کيلومترو په واټن کې جوړه شوې او څلور توربينونه لري چې ټوله ورټيا يې په يوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰ کيلو واټه کيږي.
د نومورې بند د جوړولو کار په ۱۳۳۹ هـ . ل. کال پيل او په ۱۳۴۶ هـ . ل. کال بشپړ او د ګټې اخېستو وړ وګرځيد.
د دغې پروژې بنستې موخه له يوې خوا د سروبي د اوسنيو او نورو وروستيو فابريکو لپاره د اړتيا وړ اوبو زيرمه کول او ويشل اوله بلې خوا د کابل د حوزې لپاره د بريښنا توليد و. د نغلو د اوبو اصلي سرچينه دکابل او پنجشير سيندونه دي. د زياتو کلونو په تيريدو سره د نغلو د بريښنا د بند د فابريکې وسايل زاړه شوي دي، د هغې د بيا رغونې دکار پرمخ بيول له يوې روسی کمپنی سره لاسليک شوي او پرمخ روان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازبکستان د برېښنا شبکه

د ازبکستان د برېښنا د پروژې غځول په ۱۳۸۶ هـ.ش. کال کې پیل، وروسته کابل ښار او ځینو نورو ولایتونوته وشول، فعالیتونه یې په لاندې ډول دي.

الف: ۱- له ازبکستان څخه تر حیرتانو پورې د ۵۳ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د بل سرکت مزي غځول او د برېښنا لېږدول.

۲- د مزار شریف له نایب آباد څخه ۲۲۰ کیلو واټه د بل سرکت مزي د ۲۳ کیلو مترو په اوږدوالي غځول او د برېښنا لېږدول.

۳- له نایب آباد څخه تر پلخمري پورې د ۱۶۴ کیلو مترو په اوږدوالي ۲۲۰ کیلو واټه برېښنا مزي غځول او دبرېښنا لېږدول چې په ۱۳۸۷ هـ.ش کال کې بشپړ شول او ۳۰۰ میگا واټه برېښنا لري.

ب: ۱- له پلخمري څخه کابل ته د ۲۰۲ کیلو مترو په اوږدوالي د ۲۲۰ کیلو واټو د ډبل سرکت د برېښنا د مزي غځول او د برېښنا لېږدول، د چمتلي دښته کې د ۳۲۰ میگا واټه امپیر په ظرفیت د ۲۲۰/۱۱۰ کیلو واټو سب ستیشن دودانۍ جوړېدل.

له حیرتانو څخه تر کابله پورې د نومورې مزي په غځولو کې په (۱۳۸۳) هـ . ش. کال کې اوسپنیزې کتاره لرونکي پایې (ستنې) کارول شوي دي.

په سالنگونو کې هم ځینې ستنې ۳۸۰۰ متره د بحر له سطحې لوړې درول شوي دي. چې تر یوه بریده پورې په کابل ښارکې د خلکو اړتیا بشپړوي. مجموعی ظرفیت یې په یوه ساعت کې ۱۰۰۰۰۰۰ کیلو واټه کیږی.

لاندنی جدول د ډیزلي، آبي او حرارتي برېښنا د تولید او تورید اندازه ښیي (په یو ساعت کې ۱۰۰۰ کیلو واټه)

کلونه	د اوبو برېښنا	حرارتي برېښنا	ډیزلي برېښنا	له بهرڅخه واردیدونکې برېښنا
۱۳۸۲	۶۳۱.۷	۱۹۴.۰	۰.۰۱	—
۱۳۸۳	۵۶۴.۵	۲۱۵.۱	۳.۱	—
۱۳۸۴	۶۷۱.۳	۲۳۵.۱	۱.۰	۱۳۶.۵
۱۳۸۵	۶۴۵.۹	۲۶۷.۳	۴.۰	۵۹۴.۱
۱۳۸۶	۶۸۳.۸	۲۶۶.۵	۵۷.۰	۷۸۴.۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي: يوه ډله به د نغلو او سروبي او بله ډله به د درونټې او ماهيپر او دريمه ډله به د جبل السراج او پلخمري د برېښنا د بند د ارزښت په هکله خبرې وکړي او پايله به يې خپلو نورو ټولګيوالو ته و وايي.

پوښتنې

۱. د افغانستان تر ټولو پخوانۍ د برېښنا د توليد فابريکه کومه يوه ده او کلنی ظرفيت يې څومره دی؟

۲. د سروبي او ماهيپر په فابريکه کې له توليد شوي برېښنا څخه چيرته کار اخېستل کيږي؟

۳. د نغلو د پروژې اساسي موخې او هدفونه بيان کړئ.

۴. د افغانستان له سيندونو څخه د ترلاسه کيدونکې برېښنا اندازه څومره اټکل شوې ده په لاندنيو څلورو ځوابونو کې يې سم ځواب په نښه کړئ.

۵. د ازبکستان د برېښنا مزي په څه وخت بشپړ او څومره ميګاواټه ظرفيت به ولري؟

الف. په يوه ساعت کې ۱،۸ ميليون کيلوواټه　　ب. په يوه ساعت کې ۲،۵ ميليون کيلوواټه

ج. په يوه ساعت کې ۳،۵ ميليون کيلوواټه　　د. په يوه ساعت کې ۱،۵ ميليون کيلوواټه

له ټولګي څخه بهر فعاليت

لاندنی جدول په ترتيب سره په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د سابقې له مخې	د ظرفيت له مخې
د جبل السراج د برېښنا فابريکه	نغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ حرارتي بریښنا

۲۶- شکل

دکابل په ښارکې د حرارتي بريښنا د فابريکې يوتصوير

ايا په افغانستان کې له حرارتي بريښنا څخه کار اخيستل کيږي؟

حرارتي بريښنا چې معمولا د ډيرو سکرو، نفتو او گازونو له سوځولو ترلاسه کيږي، په افغانستان کې د بريښنا د توليد ښه سرچينه ده چې د اوبو له بريښنا څخه وروسته په دويمه درجه کې د استفادې وړ ده.

د ډيزلي بريښنا لومړنۍ فابريکه په ۱۳۵۱ هـ . ل کال په کابل کې جوړه شوه، يو کال وروسته بيا يوه بله کوچنۍ فابريکه په يوه ساعت کې د ۳۰۰ کيلو واټو په ظرفيت د کندهار د ورۍ اوبدلو د فابريکې لپاره جوړه شوه. همدارنگه په ۱۳۳۱ هـ . ل کال کې د ډيزلي بريښنا د توليد دوه ماشينونه د ۵۰۰ کيلو واټو په ظرفيت د هرات په ښار کې په کار اچول شوي وو. د انرژۍ او اوبو د وزارت د ۱۳۸۵هـ . ل کال د راپور له مخې د افغانستان د حرارتي بريښنا د ټولو فابريکو ظرفيت په يوه ساعت کې ۴۲.۷ زره کيلو واټو ته رسيده چې د ټول هيواد د بريښنا فابريکو په سلوکې ۱۲.۵ يې جوړاوه. په اوسني وخت کې کوچنۍ ډيزلي فابريکې په ځينو ښارونو او ولايتونو لکه په مزارشريف، شبرغان، تخار، هرات، غزني او کابل کې د بريښنا مهمې وسيلې شميرل کيږي. چې د سون توکي يې تيل او په ځينو ځايونو کې گاز دي دلته به دافغانستان د حرارتي بريښنا په فابريکو باندې خبرې وشي.

۱ـ د مزارشريف د حرارتي بريښنا فابريکه

د هيواد حرارتي بريښنا تر ټولو لويه فابريکه ده چې د مزارشريف د ښار د لويديځ په ۲۰ کيلومتري واټن کې موقعيت لري او په هغې کې هغه گاز سوځول کيږي چې د جوزجان څخه په نل ليکه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راليږدول کيږي. دغه فابريکه په ۱۳۴۳ هـ . ل کال کې د يوه روسي انستيتوت له خوا د هغه وخت دکانو او صنايعو وزارت په غوښتنه جوړه شوه.
د نوموړې دستگاه ظرفيت په يوه ساعت کې ۳۶ زره کيلو واټه دی چې د طبيعي گازو درې توربينونه لري او تر ۴۸ زره کيلو واټو پورې د زياتولو وړتيا هم لري. ددغې فابريکې ۲۴ زره کيلو واټه بريښنا دکيمياوي سرې د فابريکې لپاره او ۱۲۰۰۰ کيلو واټه نوره بريښنا يې د مزارشريف د ښار د روښانه کولو لپاره په پام کې نيول شوې وه.

۲ـ د هرات او کندهار د ښارونو د حرارتي بريښنا فابريکې

دکندهار په ښار کې د ۳۰۰۰ کيلو واټو په ظرفيت د حرارتي بريښنا فابريکه په کار پيل کړی و چې اوس يې ظرفيت ۱۲۰۰۰ کيلو واټه دی او په راتلونکې کې به نورهم لوړ شي. د هرات د بريښنا حرارتي دستگاه په يوه ساعت کې ۱۲۰۰۰ کيلو واټه ظرفيت لري چې له ډيزلو پرته په هغې کې د ډبروسکاره هم سوځول کيږي.

۳ـ د کابل د بريښنا حرارتي فابريکه

دغه فابريکه دکابل د ښار په شمالي برخه کې د خيرخانې مينې د غابښي ترخنگ جوړه شوې ده، له دې امله چې دکابل په حوزه کې د اوبو کمښت تر سترگو کيده نو د دغې فابريکې د جوړولو کار په ۱۳۵۵هـ . ل. کال پيل او په ۱۳۵۷هـ . ل کال کې بشپړ شو. نوموړې فابريکه د ۴۵ زرو کيلو واټو په ظرفيت سره د نړيوال بانک په مالي مرسته بيا ورغول شوه چې دکابل ښار په سلوکې ۴۰ بريښنا بشپړوي، خو له ازبکستان څخه د واردې شوې بريښنا په راتگ سره دغه فابريکه پرچاوه شوې ده چې دوه توربينونه لري او د سون توکي يې ډيزل دي.
دکابل د ښار ختيځ ته د هودخيلو په سيمه کې د بريښنا يوه بله حرارتي فابريکه په يوه ساعت کې د ۴۳،۶ زره کيلو واټو په ظرفيت جوړه شوې وه، خو دکورنيو جگړو له کبله ويجاړه شوې وه، د هغې د سمون او بيارغونې قرارداد د سويزرلند د هيواد له Alston کمپنۍ سره شوی چې د دريم او څلورم توربين جوړول يې په پام کې دي.
بايد و ويل شي چې د حرارتي بريښنا يو شمير نورې پروژې هم زموږ په هيوادکې په نظر کې نيول شوې چې په دې لړکې د شبرغان د توربين دگازنو د توليد پروژه يادولای شو.
دغه پروژه به د امريکې د متحده ايالاتو د پرمختيايي اداري په مالي مرسته د ۱۰۰ـ۱۵۰ ميگا واټو په ظرفيت په راتلونکې کې جوړه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستندوی اضافي معلومات

(۳) جدول: په بیلابیلو حوزو کې د بریښنا د تولید د ظرفیت ویشنه

گڼه	حوزه	ناصبه ظرفیت (په زرو کیلو واټو)	سلنه
۱	کابل	۲۴۹,۲	۶۲,۹
۲	ننگرهار	۱۳,۹۶	۳,۵
۳	پلخمری ـ بغلان او کندز	۲۲,۶۷	۵,۹
۴	مزارشریف ـ بلخ	۴۲,۸۲	۱۰,۸
۵	شبرغان	۲,۰۸	۰,۵
۶	هرات	۵,۳۹	۱,۳
۷	کندهار ـ هلمند	۴۳,۷۰	۱۱
۸	غزنی	۱,۰۴	۰,۳
۹	نورې حوزې	۱۴,۹	۳,۸
تول		۳۹۵,۹	۱۰۰

سرچینې: د اوبو او انرژي د وزارت راپور، د ۱۳۸۵ کال د تلې میاشت، ۳۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې د حرارتي بریښنا په اهمیت او د یوې فابریکې په هکله خبرې وکړي او دخپلو خبرو پایلې دې نورو ته ووایي.

پوښتنې

۱. د افغانستان د حرارتي بریښنا تر ټولو لویه فابریکه چیرې ده او له بریښنا څخه یې په کومو ځایو کې کار اخېستل کیږي؟

۲. په اوسني وخت کې د افغانستان د ډیزلي بریښنا دکوچنیو فابریکو نومونه واخلئ.

۳. دکابل د حرارتي بریښنا فعاله فابریکه چیرې او په کوم ظرفیت فعالیت لري او دکابل د بریښنا ټوله څومره برخه بشپړوي.

۴. دکابل د ختیځ د حرارتي بریښنا په هکله خپل معلومات ووایاست.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ولې د اوبو د بریښنا پرځای له حرارتي بریښنا څخه کار اخلي او د اوبو د بریښنا او د حرارتي بریښنا بنیګټې له یو بل سره پرتله کړئ خپل معلومات په راتلونکي ساعت کې ټولګیوالو ته ووایاست.

خوارلسم لوست

۴،۲ د ډبرو سکاره او زموږ په هیواد کې دهغو کانونه

۲۷- شکل

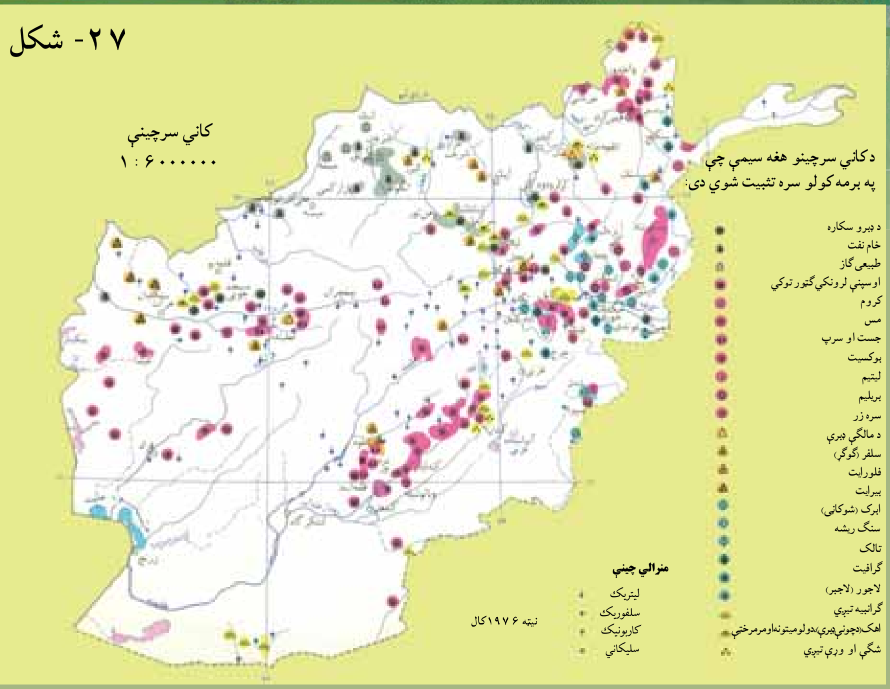

د افغانستان دکاني سرچینو (منابعو) نقشه وگورئ.

دکاني منابعو (سرچینو) یو تصویر

د ډبرو سکرو زیرمې د افغانستان په کومو سیمو کې دي؟

د ډبرو سکاره د انرژۍ د تولید یوه مهمه سرچینه ده په تیره بیا په اوسني وخت کې چې د نفتو او گازو بیې مخ په لوړېدو دي، ډبرو سکاره د انرژۍ د تولیدو ونکې سرچینې په توگه یو څه ارزانه دي، نو ځکه یې اهمیت زیات دی. د ډبرو سکرو را ایستل له ډیر پخوا څخه په افغانستان کې معمول و. د افغانستان د ډبرو سکرو د زیرمو په هکله څیړنې لومړی ځل په ۱۳۲۰ هـ . ل کال د هندي جیولوجیستانو د هیئات له خوا د کهمرد، اشپشتې، صوف درې او تاله او برفک په سیمو کې وشوې.له هماغه وخت څخه وروسته د ډبرو سکرو کارول ورو ورو پیل شول خو له دویمې نړیوالې جگړې څخه وروسته ترې کار اخیستل ډیر پراخه شول او کالنی تولیدیې له ۱۲۰ څخه تر ۱۶۰ زرو ټنو پورې لوړ شو.

پرته له دې چې د هیواد په بیلابیلو سیموکې د ډبرو سکرو کوچنۍ زیرمې شته، په شمال کې د ډبرو سکرو ډیرې لویې زیرمې دي چې پراخه سیمه یې نیولې ده. دغه سیمه له تخار څخه تر هرات پورې غځیدلې چې ۳۵ زره کیلومتره مربع کیږي. د افغانستان د ډبرو سکرو هغه اندازه چې په اشپشته، کرکر، بنگې (د خان اباد د ښار د جنوب په لس میلې کې)، کرخ، سبزکو او صوف دره کې تثبیت شوې دي، ۲۰۰ میلیونو ټنوته رسیږي. د افغانستان د ډبرو سکاره ډیر غوره کیفیت لري او ډیر کار ورڅخه اخیستل کیدای شي. زموږ په هیواد کې له کانونو څخه د ډبرو سکرو د را ایستلو کار د سیمو د غرنې حالت او د لارو د نشتوالي له امله یو څه ستونزمن او په لوړېو پړاوونو کې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه یې را ایستل او بیه ګرانه پریوځي، خو سره له هغه هم د ډبرو سکاره د سون توکو په توګه لوړ ارزښت لري.
د افغانستان د ډبرو سکرو تولیدات زیاتره دکرکر او اشپشتي له کانونو څخه دي چې د ټول هیواد په سلو کې ۹۰ برخه جوړوي. د تولید شوو ډبرو سکرو څخه په سلو کې ۷۷ په صنعتي کارځایونو کې د سون او پاتې نور یې د کورونو د تودولو لپاره په کاریږي.
په افغانستان کې د ډبرو سکرو بیلابیل ډولونه شته چې ځینې سیمې یې په لاندې توګه ښودل کیږي:

۲۸- شکل

د ډبرو د سکرو دکان یو انځور

الف- د صوف درې د ډبرو سکرو کان

د صوف درې کان د لرغونتوب او خپلو ځانګړتیاوو له مخې د افغانستان د نورو سیمو پرتله لو مړیتوب لري او په سمنګانو ولایت کې د ډبرو سکرو یو ډیر لوی کان ګڼل کیږي، زیرمې یې ۷۴ میلیونو ټنو ته رسیږي. ددغې سیمې د ډبرو سکرو کان لوړ جنسیت لري، تودوخیزه انرژۍ یې ډیره او دکاربن سلنه یې لوړه ده.
له دغو کانونو څخه لکه څنګه چې په کار ده، ګټه نه ده اخېستل شوې، لاملونه یې دادي چې یو خو له صنعتي مرکزونو څخه لرې دي او بل دا چې د لیږدولو وسایل محدود او امکانات په واک کې نشته دي.
ددغه کان یوه اندازه سکاره کابل ته لیږدول کیږي او پاتې نور یې د بلخ ولایت ته ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ د آشپشتې د ډبرو سکروکان

دغه کان د پلخمري د صنعتي ښار جنوب ته په ۱۱۰ کيلومتره واټن کې د بغلان ولايت د سيغان په دره کې واقع دی. له دو آب او ميخ زرين څخه ۲۰ کيلومتره واټن لري. ددغه کان د ډبرو سکاره دکميت او کيفيت له پلوه ډير ارزښت نه لري، داځکه چې د طبيعي جوړښت له مخې پيچلي او د هغو د را ايستلو په برخه کې ستونزې شته. ددغه کان د سکرو زيرمې د ۵۰۰ زرو ټنو په شاوخوا کې اټکل شوې دي، خوبياهم له دې امله چې دغه کان د ښکاري درې د پخواني سړک ترڅنګ و، نو ځکه له ډيرې مودې راهيسې کار ورڅخه اخيستل کيږي. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د دولتي ادارو، روغتونونو او کابل ښار لپاره کار اخيستل کيږي.

ج ـ د کرکر د ډبرو سکرو کان

د کرکرو کان د پلخمري ښار څخه لس کيلومتره ليرې جنوب ختيځ ته د کرکر له غره سره پروت دی. ددغه کان د ډبرو سکرو ټوله اندازه چې هر پوړ يې دوه يا درې متره پريړوالی لري ۱۵ ميليونه ټنه ښودل شوې ده. د سکرو جنسيت يې ښه او د کار اخيستو وړ دی. دغه کان په ۱۳۸۵ هـ .ل کال کې د غوري سمنټو له فابريکو سره يوځای خصوصي سکتور ته ورکړل شو چې له دغو سکرو څخه د غوري سمنټو د توليد لپاره کار واخيستل شي.

په ۱۳۸۷ هـ . ل کال کې د دغه کان له ۳۸۰۰ ټنو څخه زيات سکاره ايستل شوي دي. نوموړی کان د پلخمري صنعتي مرکزونوته نژدې دی او له بلې خوا د کابل ـ کندز د لويې لارې په خواکې دی، نو ځکه يې اهميت زيات دی او د هرې ورځې توليدات يې په منځنۍ توګه له ۳۰۰ څخه تر ۴۰۰ ټنو پورې کيږي.

له دغه کان څخه ايستل شوي سکاره د پلخمري د سمنټو جوړولو په فابريکه، بټيو او په کابل کې کارول کيږي.

د ـ د هرات د سبزک د مسجد چوبي د ډبرو سکرو کان

دغه کان د هرات ولايت شمال ختيځ کې د ۱۱۰ کيلومترو په واټن د سبزک غابني څخه لاندې د کرخ دسيند پورته خواته موقعيت لري، اکتشافي او ساختماني چارې يې د چکي متخصصينو په مرسته ترسره شوي، زيرمې يې ۹،۵ ميليونه ټنه ښودل شوي دي. دغه کان په ۱۳۸۶هـ . ل کې خصوصي سکتور ته وسپارل شو، کلنۍ توليد يې ۴۰ زره ټنه او کلني عوايد يې ۲۰ ميليونه افغانۍ دي. همدا اوس فعال او ترګټې اخيستنې لاندې دي. د دغې سيمې د ډبرو سکرو جنسيت غوره او لوړه تودوخيزه (حرارتي) انرژي لري. ددغه کان د ډبرو له سکرو څخه د هرات ښاروالي او فرقه کار اخلي.

همدا اوس د افغانستان دکانونو د وزارت په پاملرنې سره دسبزک د چوبي مسجد د ډبرو سکرو له کان څخه ديوې خصوصي کمپنۍ په مرسته کار اخيستل کيږي چې قرار داد يې د لسو کالونو لپاره اعتبار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي، يوه ډله دې د هغو څېړنو او مطالعو په هکله خبرې وکړي چې هندي جيولوجيستانو د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د ډبرو سکرو په هکله ترسره کړي دي. او دويمه ډله دې د ډبرو سکرو د موجوده زېرمو په هکله خبرې وکړي او پايله دې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱. د افغانستان د ډبرو سکرو د تثبيت شوو سيمو نومونه واخلئ.
۲. د اشپشتې د ډبرو سکرو د ځانګړتياوو په هکله معلومات ورکړئ.
۳. د کرکر د ډبرو سکرو د کان موقعيت له جغرافيايي پلوه څه اهميت لري؟
۴. په افغانستان کې د ډبرو سکرو هغه توليدات چې لوړه سلنه لري له کومو سيمو څخه ترلاسه کيږي سم ځواب په نښه کړئ:
الف. کرکر او اشپشته ب. د هرات سبزک ج. د صوف درې کان د. د هرات د کرخ کان

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زموږ په هيواد کې د ډبرو سکرو د را ايستلو په برخه کې د ستونزو په اړه او داچې دغه ستونزې او خنډونه په څه ډول بايد له منځه يو وړل شي، يوه مقاله وليکئ او نورو ته يې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست
۲، ۵ نفت او ګاز

۲۹- شکل

دېتيم تاق او جرقدوق دکانونو دګازي ځاګانو د ازمېښت او چمتوکولو پرانېستنه

له نفتو او ګازو څخه څه کار اخېستل کېږي؟

نفت اوګازد تو دو خي او انرژي د توليد او سون توکي دي. زموږ د هيواد په بېلابېلو سيموکې يې زېرمې شته چې په لاندې توګه تر بحث لاندې نيول کېږي:

الف) نفت

نفت د سوځېدو وړ مايع ده چې تر ۱۸۰۰ مترو پورې د ځمکې په ژورو برخوکې موندل کېږي، ځينې وختونه د ځمکې لاندې فشار اوتو دو خې له امله پورته خواته را ځي او د ځمکې مخ ته را رسيږي. په ميليونونو کاله مخکې د ژونديو ژويو او عضوي توکو پاتې شونې چې په يوه سيمه کې پراته وو، ورو ورو د کلونو په تېرېدو سره تر خاورو او رسوبي پوړونو لاندې راغلي، چې د فشار او تو دو خې له امله يې د وخت په تېرېدو سره بنه بدله شوې او نفت ورڅخه جوړ شوي دي. د نفتو د را ايستلو لپاره ژورې ځاګانې کيندل کېږي او ډېرې پرېږې نل ليکې د نفتو ځاګانو ته ورننه باسي، په دې توګه خام نفت پورته خواته را وځي يا د پمپ په واسطه را ايستل کېږي. خام نفت تور رنګ لري، خو وروسته تر چاڼولو څخه يې په چېنځاى کې رنګ بنفش شي او اسانه سوځي.

زموږ د هيواد په ډېرو سيموکې د نفتو زېرمې شته چې شمال، لوېديځ او جنوب لوېديځ برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نيولي دي او مهم ولايتونه يې هرات، شبرغان، قلعه نو، ميمنه، کندز، تالقان، مزارشريف او نورډي. همدارنګه د هلمند په وادي او په کټواز کې هم د نفتو د زيرمو اټکل شوی دی.
نفت په ډيرو ځايونو کې کارول کيږي. دکورونو په روښانه کولو، د حمل ونقل په وسايلو، په صنعتي ماشينونو، کيمياوي صنايعو او ګڼ شميرنورو مرکبونو لکه مصنوعي ربړ جوړولو او نوروکې ورځخه استفاده کيږي.
د هغو له فرعي مشتقاتو څخه د پلاستيک په جوړولو د عطرونو، رنګونو او ان دا چې د ځينو خوراکي توکو لکه مارګرين غوړيو په جوړولو کې کار اخېستل کيږي.

ب) ګاز

د ګازونو را منځته کيدل هم لکه د نفتو په شان د ژونديو ژويو د پاتې شونو څخه د عضوي موادو د ترسب او د تودوخې او فشار له امله او هغوته د هوا د نه رسيدلو له امله دي، چې بنې يې بدلون موندلی او په ګاز بدل شوي دي.
ګاز د افغانستان يوه ډيره ارزښتمنه کاني سر چينه ده. دهغو لويې زير مې هم دهيواد دننه د لګښت لپاره او هم بهر ته د صادرولو لپاره لوړ ارزښت لري. په داسې حال کې چې د هيواد په بيلابيلو سيموکې د ګازونو د پيدا کيدو امکانات شته، په اوسني وخت کې يې لويې زيرمې په خواجه ګوګردک، يتيم تاق، خواجه بولان او جرقدوق کې موندل شوي دي او همدا اوس ترګټې اخېستنې لاندې دي چې دلته به يې څو حوزې په لنډ ډول له نظره تيرې کړو:

۱. د خواجه ګوګردک د ګازو کان

دغه کان د شبرغان دښار شمال لويديځ ته د ۲۳ کيلو مترو په واټن پروت دی، د کيندل شوو څاګانو شميرېې ۵۲ دی. ټوله زيرمه يې ۴۶،۸ ميلياړده مکعب متره ګاز اټکل شوی چې تر اوسه پورې يې ۴۴ ميلياړده مکعب متره را ايستل شوی دی. همدارنګه په دغه سيمه کې ۱۰ ميلياړده مکعب متره تريو (سلفر لرونکی) ګاز هم پيژندل شوی دی.

۲. د يتيم تاق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۸ کيلو متره لرې ختيځ ته پروت دی. دهغه تثبيت شوې زيرمې ۲۰،۸ ميلياړده مکعب متره ښودل شوي دي.
په ۱۳۴۱هـ ل کال کې يې په څلورمه څاه کې اور ولګيد چې د برمه کولو په حال کې وه. د دريوکلونو سوځيدلو په ترڅ کې يې ميليونو نه مکعب متره ګاز و سوځيد اوله لاسه ووت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د جرقدوق د ګازو کان

دغه کان د شبرغان له ښار څخه ۱۵ کيلو متره ليرې جنوب لوېديځ کې پروت دی، ۳۳ څاګانې يې ۲۲۰۰ متره په منځني ژوروالي کيندل شوي دي، ګاز يې تريو دی، ټوله زېرمه يې ۲۶ ميلياره مکعب متره ښودل شوې چې تر اوسه پورې يې ۱۵،۳۶۲ ميلياره مکعب متره را ايستل شوې ده.

۴. د خواجه بولان د ګازو کان

د شبرغان د ښار په ۳۰ کيلومتره ختيځ کې دی، د برمه کولو چارې يې په ۱۳۴۲هـ کې پيل شوي دي، تر يوګاز لري او زېرمې يې ۲،۵ ميلياره مکعب متره دي.

په پورتنيو سيموکې يې د ګازونو ټولې زېرمې ۱۲۰ ميلياره مکعب متره تثبيت شوي، چې له هغو څخه يې ۴۰ ميلياره مکعب متره خوږ ګاز او پاتې نور يې تريو يا سلفر لرونکی ګاز دی. د ګازو د صادرو لو لپاره د پخواني شوروي اتحاد تر پولو پورې د ۳۲ انچو په قطر اود ۹۷,۵ کيلو مترو په اوږدوالي يوه نل ليکه جوړه شوې وه. يوه بله نل ليکه د شبرغان له ښار څخه د مزار شريف د سرې او برېښنا تر فابريکې پورې ايستل شوې وه چې ۵۵ کيلومتره اوږ دوالی او ۱۲ انچه قطر يې درلود، دليږ دولو وړتيا يې په يوه کال کې ۵۰۰ ميليونه مکعب متره وه.

مزارشريف ته يې دليږ دولو موخه يې د مزارشريف دسرې او برېښنا له فابريکې څخه کار اخېستل وه چې په يوه کال کې يې ۱۰۵ زره ټنه يوريا سره توليدوله او همدارنګه د مزارشريف د برېښنا د فابريکې په کار اچول و چې په يوه ساعت کې يې ۳۶ زره کيلو واټه برېښنا توليدوله. داهم بايد وويل شي چې په ۱۳۵۴ هـ ل. کال په افغانستان کې د درې ميلياردو مکعب مترو شاوخوا ګاز توليد شوی و چې له هغه څخه ۲۸۵۰ ميليونه مکعب متره يې بهر ته صادر شوی و او ۱۵۰ ميليون مکعب متره يې د هيواد د ننه لګول شوی و. په ځينو کلونو کې يې د ګاز له صادرولو څخه د هيواد په سلوکې ۴۰ د صادراتو ټول ارزښت تر لاسه کيده چې د افغانستان دتاديااتو د بيلانس په برخه کې يې پوره اهميت درلود، همدارنګه په پام کې وه چې د سلفرو د جلا کولو په پروژه کې د جرقدوق په سيمه کې د سلفر لرونکي ګاز له ۲۶ ميلياره مکعب مترو څخه هم استفاده وشي. له طبيعی ګاز څخه په ډېرو ځايونو کې کار اخېستل کيږي، له دې پرته چې په پخلي او د کورونو په تودولو کې ور څخه کار ورکوي، د يوشمير کيميايي مرکبونو په جوړولو کې هم ګټور دی او د برېښنا د انرژي د توليد لپاره هم يوه ډيره ښه سرچينه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) جدول: په بیلابیلو کلونو کې د نفتو، ګاز او د ډبرو سکرو د ایستلو اندازې

کلونه	نفت(په ټن)	ګاز(په مکعب مترو)	د ډبرو سکاره(په ټنو)
۱۳۸۲	۸۵۰	۲۴۲۶۲۰	۳۵۱۰۰
۱۳۸۳	۱۴۶۹۰	۱۱۹۱۲۱	۳۳۷۳۰
۱۳۸۴	—	۱۷۲۳۳۷	۳۳۱۱۰
۱۳۸۵	—	۱۷۱۹۲۵	۳۴۹۲۰
۱۳۸۶	—	۱۶۱۴۴۰	۲۴۲۷۰۰

دټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې دوه ډلې شي، لومړۍ ډله دې د افغانستان د نفتو د زېرمو او دویمه ډله دې د طبیعي ګاز په هکله خبرې وکړي او د خپلو خبرو پایله به نوروته و وايي.

پوښتنې

۱. نفت څه دي؟
۲. د ګاز د پیداکېدو دسرچینو په هکله معلومات ورکړئ.
۳. نفت چیرته په کاریږي؟
۴. د افغانستان د ګاز د مهمو حوزو نوم واخلئ.
۵. د نفتو زېرمې د افغانستان په کومو برخوکې تثبیت شوي دي؟
۶. په افغانستان کې د طبیعي ګاز عمومي زېرمې په څومره اندازه تثبیت شوي دي؟
۷. سم ځواب په نښه کړئ:

الف) ۱۳۵ میلیارده مکعب متره　　ب) ۱۲۰ میلیارده مکعب متره

ج) ۱۱۰ میلیارده مکعب متره　　د) ۱۸۰ میلیارده مکعب متره.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د افغانستان دکاني سرچینو د نقشې له مخې یوه نقشه رسم کړئ او په هغې کې د ګاز او نفتو سیمې په ځانګړو نښو سره وښیئ او په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

الف) د هیواد نفت لرونکی حوزې

۳۰- شکل

دجوزجان ولایت د نفت او گاز دچانولو دفابریکې یو انځور

دنفتو زیرمې زموږ د هیوا په کومو برخوکې شته دي؟

په افغانستان کې د نفتو د زیرمو د تثبیت په هکله څیړنې په کمه اندازه په ۱۳۱۴ هـ ل. د افغاني او بهرنیو جیولوژیستانو له خوا د هیواد په بیلابیلو سیمو لکه د هیواد په شمال، لویدیځ، جنوب لویدیځ او جنوبي کې پیل شوې. د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۵ هـ ل. کال یوې امریکایي کمپنی د افغانستان په شمال کې نفت لرونکې شیل طبقې (د ختو او شګو له کیناستو څخه جوړېږي) وموندلې او وروسته بیا د هغو لازیاتي زیرمې په کټواز او د هلمند په وادي او د افغانستان په سهیل (جنوب) کې هم وموندل شوې. په ۱۳۳۳هـ ل. کال کې یوې سویډني کمپنی د نفتو د پلټنې چارې په منظمه توګه د سرپل په ولایت کې پیل او دیام وړ بریالیتوبونه یې ترلاسه کړل، خوله ۱۳۳۸ هـ ل. کال څخه وروسته د هغه موافقه لیک له مخې چې په همدې اړه له دې څخه دوه کاله مخکې په مسکوکې لاسلیک شوی و، د پخواني شوروي اتحاد د متخصصینو په مرسته د مزارشریف او اندخوی ترمنځ د افغانستان په شمال کې په ۴۶۰۰ مربع میله ساحه کې د نفتو د پلټنې چارې پیل شوې. ددغو څیړنو پایلو وښوده چې د هیواد په شمال کې د تخار له ولایت څخه د ایران ترپولو پورې د نفتو د زیرمو د شتوالي پراخه امکانات شته او د هغه په دوام د هیواد د جنوب په کټواز او ترلویدیځ پورې یې دقلعه نو. هرات، شبرغان،میمنې، کندز، تالقان، مزارشریف او نورو سیمو کې د نفتو زیرمې ترسترګو شوې. دهلمند په وادي، کټواز او د افغانستان په جنوبي سیموکې هم د نفتو زیرمې اټکل شوې، خو د پوره پانګې او د تجربه لرونکو فني پرسونلو د نشتوالي له امله د هغو منظم را ایستل تر اوسه پورې نه دي تر سره شوې. د نفتو یوازنی تثبیت شوې زیرمه په جوزجان کې ده چې په دې لړکې چې د انګوت زیرمه دیادولو وړ ده.

دلته د انګوت په ګډون د نفتو یو څو کانونه در پیژندل کیږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د انگوت د نفتو کان
د سرپل دښار څخه پنځه کیلو متره ختیځ کې دی چې د نفتو طبقې یې له ۱۱۰۰ څخه تر ۱۲۰۰ مترو پورې ترسترګو کیږي. جیولوژیکي زیرمې یې ۷،۱ میلیونو ټنه او د ایستل کیدو وړ زیرمې یې ۲،۰۶ میلیونو ټنو ښودل شوي دي.

۲. د آق دریا د نفتو کان: د سرپل څخه لس کیلو متره ختیځ کې دی، ټولې زیرمې یې ۱۲ میلونه ټنه دي. ثابتې او دګټې اخیستو وړ زیرمې یې څلور میلیونو ټنو څخه زیاتې اټکل شوي دي.

۳. د قشقري د نفتو کان: د سرپل جنوب ختیځ ته په ۱۲ کیلو متره واټن کې پروت کان دی جیولوژیکي زیر مې یې ۱۹،۶ میلیونه ټنه، د ایستلو وړ زیر مې یې ۶،۳۸۱ میلیونه ټنه نفت ښودل شوي دي.

۴. د زمرد سای د نفتوکان: د شبرغان دښار د جنوب لویدیځ په ۶۰ کیلو مترۍ کې پروت دی. زیر مې یې ۹،۱۹ میلیونه ټنه او د ایستل کیدو وړ زیر مې یې ۳،۴ میلیونه ټنه او مه نفت دي.

په ۱۳۵۱ هـ ل. کال کې ویتېل شوه چې په دغه برخه کې یو کوچنی د نفتو چڼځای جوړشي، خو کله چې د آق دریا د زیرمو تولیدي ظرفیت نورهم زیات شو، ددغه چڼځای ظرفیت هم ۲۰۰ زرو ټنو ته لوړشو. البته د دغه د ودانۍ دکارله بشپړیدو وروسته به په راتلونکې کې د نفتو تولیدی ظرفیت نور لوړشي چې پرته له شکه به د هیواد دننه دیو شمیر اړتیاوو د پوره کیدو سربېره به د هیواد د تادیاتو په بیلانس کې هم ارزښت ولري.

په اوسني وخت کې د افغانستان د نفتو اړتیاوې له بهر څخه د هغو په واردولو سره بشپړیږي، په همدې ترڅ کې نفتوته د هیواد اړتیا ورځ په ورځ زیاتیږي، او د هغو نړیوالې بیې هم مخ په زیاتیدو دي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ګسیزو ډلو وویشل شي، د افغانستان د کاني سرچینو د نقشې او د لوست د متن څخه په کار اخیستو دې لاندنی فعالیت تر سره کړي:

۱. هغه سیمې چې هلته دنفتو زیر مې شته په ترتیب سره دې یې له شمال ختیځ څخه ترجنوب لویدیځ پورې لست کړي.

۲. ودې وایې چې کومو کمپنیو، په کومو برخوکې، څه وخت د نفتو د زیرمو د تثبیت لپاره څیړنې تر سره کړې؟

پوښتنې

۱. ولې تر اوسه پورې د افغانستان نفت په پراخه او منظمه توګه نه دي را ایستل شوي؟ توضیح یې کړئ.

۲. د نفتو زیر مې د افغانستان په کومو سیموکې دي، نوم یې واخلئ.

۳. د نفتو یو ازینی ثبت شوې زیرمه څه نومیږي او چیرته ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ګرانو زده کوونکو یوه ورځپاڼه، مجله، کتاب یا انټرنټي پاڼه چې د افغانستان دنفتو د زیرمو د پلټنې یا سوداګرۍ په هکله معلومات ولري، ولولئ او د هغې اخځ په راتلونکي لوست کې خپل ښاغلي ښوونکي ته ښکاره کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست
۶،۲ فلزات

۳۱- شکل

د فلزاتو زیر مې د افغانستان په کومو سیموکې دي؟ په یوه ډېره کې د مسو اثار چې د لوګر له عینک څخه ترلاسه شویده.

انسانانو له ډېر پخوا څخه فلزات پیژندل او هغه یې کارول ، خوپخوا یې کارول محدود و. دهغو نښو له مخې چې په دې برخوکې شته، داسې څرګندیږي چې هغه لومړنی فلز چې انسانانو وپیژاند، مس او بیا وروسته اوسپنه وه. زموږ په هیوادکې ډیو شمیر فلزاتو لکه مسو، اوسپنې سربو، کرومو، جستو او ګرانبیه فلزاتو لکه د سرو زر او سپینو زرو زیر مې او سر چینې شته چې د هریوه په هکله لنډ معلومات ورکول کیږي:

- **اوسپنه**: د اوسپنې زیرمې د افغانستان په لاندنیو برخو او سیموکې شته دي:

- د کندهار په خاکریز کې چې د زیرمواندازه یې ۸،۲۳ میلیونه ټنه بنودل شوی ده او د حاجیګګ کان.
- دهرات دغور یانو کان چې په ۱۳۸۸هـ ل کال کې یې له یوې ایراني کمپنۍ سره د پلټنې تړون شوی و.
- د بدخشان د سیاه درې کان چې اټکلي زیرمه یې له ۴۰ تر ۴۵ میلیون ټنو ده.
- د پغمان د ولسوالی د اوسپنې کان چې زیر مه یې ۱،۳۸ میلیون ټنو ته رسیږي.
- دجبل السراج د اوسپنې کان چې د زیر مو اندازه یې اته میلیونو ټنو ته رسیږي او د اوسپنې اندازه یې په سلوکې ۴۵ بنودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **د حاجي گک د اوسپنې کان**: د باميان د جنوب ختيځ په ۴۵ کيلو متره واټن کې پروت دی چې د خپل کيفيت او زيرمو له پلوه د سيمې يو ډير لوی او مهم کان شميرل کيږي. د اوسپنې زير مې يې ۱،۸ ميليارده ټنه ښودل شوې دي او د اوسپنې سلنه يې ۶۳،۵ ښودل شوې ده. دکانونو د وزارت نوي شمېرې د دغه کان ثبت شوې زيرمې ۱۱۰ ميليونه ټنه او اټکل شوې زيرمې يې ۲۰۷۰ ميليونه ټنه ښودلې دي. د حاجي گک د کان له زيرمو څخه د گټې اخېستنې امکان شته خو د نومړو کانونو را ايستل زياتې اندازې پانگې ته اړتيا لري. په پام کې وه چې په ۱۳۸۸ هـ ل. کال کې يې گټه اخېستنه خصوصي سکتورته وسپارل شي چې د راتلونکو پنځو –شپږو کلونو په ترځ کې به يې چارې بشپړې او په کال کې به يو ميليون ټنه پولاد ورڅخه توليد او يو شمير هيوادو الوته به دکار زمينه برابره شي.

- **مس**: د افغانستان په لسو ولايتونو کې د مسو دکانونو ۱۲ زير مې شته چې له پروان څخه تر فراه او کندهار پورې يې پراخه ساحه نيولې ده. په دې کې د کجکي ترمنځ سيمې ډيرې مهمې دي.

- د مسو د طبقو کانونه په تغر، خوردکابل او ان د چهلستون په غرونو کې تر سترگو کيږي.
- دکابل په دربندکې (د عينک له کان څخه ۸- ۹ کيلو متره لري. په خطي بڼه د مسو کان پروت دی، د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۵۸ – ۱،۵۵ پورې ده. د زابل ولايت د مسوکان دکندلان په سيمه کې ثبت شوی دی چې د مسو اندازه يې په سلوکې ۰،۶۲ څخه تر ۱،۲ پورې ده، ټوله زيرمه يې له ۵ تر ۸ ميليونوټنو پورې اټکل شوې ده.

- **د لوگر د عينک د مسو کان**: دکابل ښار په جنوب ختيځ کې دی، اټکلي زيرمې يې څلور ميليونه ټنه او په دغه کان کې د مسو اندازه په سلوکې له ۱،۲ تر ۱،۵ پورې ښودل شوې ده. په عينک کان کې د مسو اټکل شوې زير مې له ۶ ميليونو ټنو څخه زياتې ښودل شوې دي. دکانونو د وزارت نو ي شميرو دغو تثبيت شوې زير مې له ۱۱ تر ۱۳ ميليونو ټنو مسو پورې ښودلې دي د داوطلبۍ له چارو وروسته يې په ۱۳۸۷هـ ل. کال کې له يوې چينايي کمپنۍ سره قرار داد لاسليک او په ۶۰ مياشتوکې به په گټه اخېستنه پيل وکړي چې هر کال به تقريبا ۲۰۰ زره ټنه خالص مس توليدکړي.

- د مسو دکان زيرمې دهرات په شيدا، بادغيس، فراه، هلمند، کابل، غزني، باميانو، غوربند، اندراب بغلان او سرپل کې هم د ارزښت وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **سره زر**: په افغانستان کې سره زر د هندوکش دو و خواوو ته په بیلابیلو سیموکې شته چې یوه پراخه ساحه یې د فیض آباد له شمال څخه په جنوب لویدیځ کې تر کندهار پورې نیولې ده. مهم کانونه یې د بدخشان په یفتل او د غزني په مقرکې شته. د یفتل په سیمه کې د سروزرو او کوارتز د ډبرو څلور رګونه دي چې په هر ټن کاني تو کوکې یې له یو څخه تر ۸۵ ګرامو پورې سره زرشته دي.

- د سروزرو نورې زیرمې د قلات په زرکشانو کې شته چې د سروزرو اندازه یې په هر ټن کاني توکي کې له ۰٫۵ څخه تر ۱۱ ګرامو پورې ده.

همدارنګه د کوکچې د سیند او د هغه د مرستیالانو په تګلورې کې په یوه پراخه ساحه کې سره زر شته چې د سرو زرو اندازه یې د شګې په هر مکعب متر کې په منځنۍ توګه تر ۳۹۴ میلي ګرامو پورې محاسبه شوې ده.

• **سپین زر**: د سپینو زرو زیرمې د پنجشیر (له عمرز څخه تر خاواک پورې)، دهرات سیم کوه او د بې بې ګوهر په سیمه او د کندهار په خاکریز کې شته چې پخوا به په نافني توګه ایستل کیدې، خو اوس ور څخه کار نه اخېستل کیږي.

• **د سربو او جستوکانونه**: زموږ په هیواد افغانستان کې د سربو او جستو کانونه هم شته چې په هغوکې د کندهار د بې بې ګوهر د سربو او جستو د کان نوم اخېستلای شو چې زیرمې یې ۲۱۱۰۰ ټنه جست او ۵۵۰۰ ټنه سرب ښودل شوي دي چې د هرات د چشت په سیمه یعنې دهرات او د پنجشیر د سیند د تګلوري ترمنځ سیمه کې یې پر مختیا موندلې او د هزاره جاتو د تولک او د غوربند د فرنجل سیمې هم په کې راځي.

• **د کروم د ډبرو کانونه**: د کروم د ډبرو دشتوالي نښې د خوست، میدان وردګو، د لوګر د محمد اغې او کلنګار او کندهار په سیموکې دیا دونې وړدي. د کانونو د وزارت نوې شمیرې د خوست د کرومو د ډبرو د ایستلو منځنۍ کلنۍ اندازه ۷۳۰۰۰ ټنه ښودلې ده چې په ۱۳۸۶ هـ ل. کال کې یې له یوې کمپنۍ سره قرار داد شوی و خو اوس د امنیتي حالت د خرابوالي له امله نه ایستل کیږي.

د میدان وردګ ولایت دکرومایت د کان منځنۍ کلنۍ اندازه له ۴۰۰۰۰ ټنو څخه زیاته ښودل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲- شکل

دټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په پنځو ډلو وویشل شي، د لوست د متن او دافغانستان دکانونو د نقشې په لوستلو دې لاندې فعالیت تر سره کړي او دخپل کار پایله دې په ټولګي کې و وایي:

لومړۍ ډله : د اوسپنې دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او د نقشې پر مخ یې وښیئ.

دویمه ډله : د سروزرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

دریمه ډله : د سپنو زرو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

څلورمه ډله : د مسو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پنځمه ډله : د سربو دکانونو د سیمو نومونه واخلئ او دنقشې پر مخ یې وښیئ.

پوښتنې

۱- زموږ په هیوادکې څو ډوله فلزات شته، نومونه یې واخلئ.

۲- د اوسپنې کانونه د افغانستان په کومو سیموکې دي او د هغو ډیر مهم کان کوم یو دی؟

۳- د لوګر عینک د مسو دکان په هکله معلومات ورکړئ.

۴- د سربو او جستو زیرمې زموږ دهیواد په کومو سیموکې دي نوم یې واخلئ.

۵- موږ په هیوادکې د سپینو زرو زیرمې په کومو برخوکې تثبیت شوي دي نوم یې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د فلزاتو د لوست متن او دکانونو نقشه ولولئ او په راتلونکي ساعت کې یې د هغو د مهمو ټکو په هکله معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

دفلزاتو دکانونو اقتصادي اهمیت

۳۳ - شکل

د عینک د میسو دکان د پروژې پرانستیل

له فلزاتو څخه څه کار اخېستل کیږي؟

لکه څرنګه موچې په تیر لوست کې ولوستل او جیولوژیکی څېړنو ښودلې ده، زموږ دهیواد په ډیرو برخوکې، د فلزاتو کانونه شته. دغه کانونه دهیواد په اقصادکې د اهمیت وړدي. افغانستان د فلزی زېرمو دلرلو له مخې یو بډای هیوادګڼل کیږي. د هیواد فلزي زیرمې د پانګې اچونې، د تخنیکي وسایلو، د فني پرسونل او هیواد دننه او بهر د خرڅلاو د بازار په چمتو کیدو سره په پراخه اندازه را ایستل کیدای شي.

فلزات ځانګړی اقتصادي ارزښت لري. د کرنې، سوداګرۍ، تخنیک او د ژوند دنورو چارو په برخوکې د اقتصادي فعالیتونو پر مختګونه، د فلزي صنایعو له پر مختیا سره اړه لري. فلزي زیر مې دیوه هیواد دصنعتي کیدو، د خلکو د ژوند دکچې دلوړیدو او داقتصادي پر مختیا لپاره یو مهم ضرورت دی. ښکاره خبره ده چې دیوه هیواد د صنایعو بنسټ او شمزۍ د فلزاتو په زیرمو او د اوسپنې ویلی کولو پورې اړه لري. هغه هیوادونه چې د اوسپنې د ویلي کولو فابریکې نه لري، باید د ماشینونو د پیرودلو لپاره زیاتې پیسې ولګوي، نوله دې امله د بټیو او د اوسپنې دویلې کولو د فابریکو جوړول دیوه هیواد د اقتصاد مهمه برخه جوړوي. هیوادونه باید دفلزي صنایعو درامنځته کولو لپاره هلې ځلې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان په شان ديوه هيواد لپاره د فابريکو جوړول، چې پوره اندازه خام توکي لري، يو اقتصادي او مهم کار او د هيواد داقتصادي بنسټ په پياوړي کولو کې ډيرګټور دي؛.
د فلزاتو ځانګړ تياوې له اقتصادي پلوه ارزښت لري چې په بيلابيلو برخوکې ورڅخه کار اخيستل کيداى شي: ځينې فلزات د زنګ ضد ځانګړ تيا ولري لکه قلعي، سرب او نکل. له سرو زرو څخه دګاڼو او پولي واحد د پشتوانې په توګه په بانکونو کې کار اخېستل کيږي. له سپينو زرو څخه په نقره يې مسکوکانو او ګاڼوکې کار اخېستل کيږي. اوسپنه د تخنيکي وسايلو د جوړولو او نور فلزات لکه مس، سپين زر او المونيم چې د بريښنا او تو دوخي دليږدولو وړتيالري، ځينې نورله يو شمير نورو فلزاتو سره د ترکيب کيدو ځانګړ تيالري، دبيلګې په توګه د مسو او جستو له ګډولو څخه برنج تر لاسه کوي او دسماوارونو، چلمچي ګانو، د دروازو په دستګيرونو او د نورو برنجي وسايلو په جوړولو کې ور څخه کار اخلي.
نو ځکه فلزات ځانګړى اهميت لري او د دروازو، کړکيو، کټونو، ميزونو، چوکيو، د ماشينونو په پرزو، د فابريکو په جوړولو او دلوښو په جوړولو کې ورڅخه کار اخېستل کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې څو ډلې شي: هره ډله دې دفلزاتو په اقتصادي ارزښت خبرې وکړي او د خپلو خبرو پايلې دې نوروته ووايي.

پوښتنې

١- ولې فلزات زيات اهميت لري؟
٢- سره زر د نورو فلزاتو په پرتله کومه ښيګڼه لري؟
٣- له فلزاتو څخه دڅه ډول وسايلو په جوړولو کې کار اخېستل کيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د لوست دمتن په لوستلو سره دفلزاتو د اقتصادي اهميت په هکله فکر وکړئ او په راتلونکو لوستونو کې دهغو په اړه خپلو ټولګيو الوته معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

۷، ۲ د ودانۍ د ډبرو کانونه

د ودانیو د ډبرو کان د هیواد په کومه برخه کې دی؟

افغانستان یو غرنۍ هیواد دی، د تعمیراتي ډبرو د منابعو له پلوه ډیر غني دی، چې له ډیرې پخوا زماني راهسې په ودانیو کې کارول کیږي، په لاندې ډوله:

الف: **دگرانیت** Granite (**خارا**) **ډبرې**

دا ډول ډبرې له اورغور ځوونکو ډبرو سره یو ځای نه وځي. دا ډبرې له درو منرالونو جوړې شویدي فلد سپار،مایکا او کوارتز، چې ښې نمونې یې دده دانا تر څنګ غرونو او نورو غرنیو سیمو ډبرو لکه سالنګونو کې تر لاسه کیږي. دا ډبرې د تراکم او سختوالي له امله د ودانیو په زینو، تهدابونو یا بنستونو او د سړکونو په فرش کې کارول کیږی.

ب : **بزلت** Basalt

دا هغه پرې کوونکي بهرنۍ او د لا وا موادو پاتې شوي ډبرې دي، چې د اورغورځوونکو یعنې د آتشفشان غرونو په لمنو کې شتون لري. د افغانستان په اکثره غرنیو سیمو کې پریمانه پیداکیږي. ددې ډول ډبرو مهم منرالونه عبارت دي له: پیروکسین، فلد سپار، الیوین او ځینې فلزي منرالونه دي. دا ډبرې په ځانګړې اَب او هواکې پر لویو او وړو ټوټو ماتیږي او دودانیو په تهدابونو کې کارول کیږي.

ج: **متحوله**: یا تغییر منونکي ډبرې، چې په دریابونو کې له رسوپ او آهکي ډبرو څخه رامنځ ته کیږي. د وخت په تیریدو فشار او تودو خې له امله په مرمرو بدلیږي، ددې ډبرو ذخیرې زموږ په هیوادکې ډیرې دي، دشکو او رسوب له امله جوړیدونکې ډبرې په کلکو ډبرو بدلیږي. چې هغه هم په زیاته کچه کارول کیږي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library